

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

OBOR: DĚJINY VÝTVARNÝCH UMĚNÍ

Architektura a urbanismus ve Znojmě 1945-1989

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Monika Mažárová

Vedoucí diplomové práce: Prof. PhDr. Rostislav Švácha, CSc.

OLOMOUC 2011

PROHLÁŠENÍ

Čestně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně na základě použitých pramenů a literatury.

V Olomouci dne 28. 4. 2011

.....

Monika Mažárová

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce, prof. PhDr. Rostislavu Šváchovi, CSc., za cenné rady a připomínky. Za obětavou pomoc při vyhledávání materiálů děkuji paní Jiřině Buchtelové z Městského úřadu ve Znojmě a kolektivu Státního okresního archivu ve Znojmě. Mé díky v neposlední řadě patří i pracovníkům Národního památkového ústavu, historiku nádražní architektury Mojmíru Krejčíříkovi a architektům Jiřímu Siegelovi a Josefu Opatřilovi.

OBSAH

ÚVOD.....	5
DOSAVADNÍ VÝSLEDKY BĀDÁNÍ.....	7
A. ARCHITEKTONICKÝ A URBANISTICKÝ VÝVOJ ZNOJMA NA POZADÍ DOBY	
1. Poválečná obnova města v letech 1945-1950.....	8
2. Budování socialistického Znojma po únoru 1948.....	11
3. Šedesátá léta ve znojenské architektuře.....	14
4. Normalizace sedmdesátých let.....	16
5. Poslední léta socialistického budování.....	18
B. PODROBNÝ STAVEBNĚ-HISTORICKÝ VÝVOJ JEDNOTLIVÝCH LOKALIT	
1. Přednádražní prostor.....	20
1.1. Nádražní a obytná část.....	20
1.2. Historický průběh výstavby.....	21
2. Mariánské náměstí.....	24
2.1. Řešení jednotlivých nároží.....	24
2.2. Památník Rudé armády.....	25
2.3. Kaple Panny Marie Pomocné.....	25
3. Masarykovo náměstí – obchodní dům Dyje.....	27
3.1. Od bytové zástavby k obchodnímu domu.....	27
3.2. Výstavba obchodního domu.....	31
3.3. Celkové shrnutí okolností.....	32
3.4. Dyje ve srovnání s Priorem a klubem mládeže.....	34
4. Náměstí Svobody.....	37
4.1. Administrativní budova – Bílý dům.....	37
4.2. Sportovní areál.....	38
4.3. Historický vývoj výstavby.....	39
5. Křivánky – nová nemocnice.....	41
5.1. Restaurace Diana.....	41
5.2. Nemocnice československo-sovětského přátelství.....	41
5.3. Výtvarná díla v rámci nemocničního komplexu.....	43

6. Znojemská sídliště.....	44
6.1. Horní předměstí.....	44
6.2. Křivánky.....	46
6.3. Náměstí Armády.....	47
6.4. Dukelská.....	46
6.5. Přímětice.....	47
6.6. Kraví hora – nerealizováno.....	47
6.7. Postup budování sídlištních souborů.....	48
7. Znojemský průmysl.....	50
7.1. Znojemská konzervárna a keramika.....	50
7.2. Obuvnické závody.....	51
7.3. Stavby mimo průmyslovou oblast.....	53
ZÁVĚR.....	54
POZNÁMKY.....	56
POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA.....	64
SUMMARY.....	70
SEZNAM OBRAZOVÉ PŘÍLOHY.....	71
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA.....	77

ÚVOD

Znojmo, druhé největší město Jihomoravského kraje, po druhé světové válce hospodářsky utrpělo bombardováním i ztrátou obyvatelstva po odsunu sudetských Němců. Nepříznivé důsledky Znojmu přineslo také uzavření hranic tzv. železnou oponou, která jej vehnala na samý okraj Československé republiky. Nadcházející text tak dá čtenáři nahlédnout, jak se periferní syndrom projevil na poválečné architektonické a urbanistické proměně města.

Práce je strukturována do dvou samostatných částí. První z nich obsáhne v pěti kapitolách chronologický přehled stavebních realizací včetně připomínek historických událostí a jejich vlivu na dobový architektonický projev. Zde se také autorka pokouší nalézat analogické vztahy znojemských staveb v rámci Československa, které tak zasazuje do kontextu dobových architektonických tendencí.

Druhá část se soustředí na urbanisticko-architektonické proměny pěti městských oblastí. Text nejprve stručně vymezí danou oblast a pak se zaměří na jednotlivé stavby v ní. Nakonec popisuje průběh stavebních činností konkrétní lokality, zahrnující i nerealizované projekty a jejich ozvuky v dobovém tisku. Pozornost práce se upírá také k výtvarné výzdobě architektury, jež tvořila její nedělitelnou součást. Poslední dvě kapitoly narušují předešlé schéma městských oblastí a tematicky se přenášejí do výstavby panelové a průmyslové.

Větší počet stran práce věnuje obchodnímu domu Dyje, který odborná veřejnost hodnotí spíše negativně, poněkud konzervativním okem. Autorka proto shrne dosud opomíjené okolnosti, výrazně determinující Fuchsův návrh, aby nastínila další možný způsob vnímání této stavby. Především v této kapitole se tak práce dotýká problematiky památkové péče, na kterou naráží i v rámci asanací menších sakrálních staveb.

Předkládaný náhled do znojemské poválečné architektury tvoří spíše výběr zásadnějších staveb, jež se výrazně vepsaly do podoby města. I přes vyvinutou snahu nebylo možné na stránkách jedné bakalářské diplomové práce předložit čtenáři kompletní soubor všech budov vystavěných v letech 1945-1989. Některé otázky zůstávají nezodpovězené, a tak práce zcela nevyčerpává

dané téma. Podává spíše nástin možného směru podrobnějšího zpracování a ponechává problematiku otevřenou dalšímu bádání.

DOSAVADNÍ VÝSLEDKY BĀDÁNÍ

Poválečný architektonický vývoj Znojma doposud unikal hlubší pozornosti badatelů. Většina literatury se zaměřuje na Znojmo v dobách dávnějších, kdy město ještě patřilo k významným a hospodářsky silným městům. Architektura nedávné minulosti tedy u většiny autorů zůstává opomíjena.

Zatím nepřekonaná monografie od autorů Richter–Samek–Stehlík¹ přinesla první krátké, leč dosud jediné zhodnocení zdejší poválečné architektury. Právě vydání knihy v uvolněnější atmosféře šedesátých let umožnilo autorskému kolektivu objektivní náhled na architektonickou produkci až do poloviny šedesátých let. Nověji se tímto tématem zabývala i Iveta Černá–Ševčíková ve své nepublikované diplomové práci.² Ani ona však nepřekračuje svým bádáním polovinu 20. století.

Co se urbanistických proměn týče, zabývá se jimi článek v *Ročence Státního okresního archivu ve Znojmě 2001* od Jana Kozdase.³ Pracovník Národního památkového ústavu zde popisuje utváření městské zástavby od napoleonských válek až po současnost. Poválečnému rozvoji města především vytýká „naprosto bezduchou panelovou stavební produkci bez jakýchkoliv architektonických a urbanistických ambicí“.⁴ Změny provedené v období sledovaném předkládanou bakalářskou prací tak vnímá negativně, navrhuje dokonce rekonstrukci zdemolovaných sakrálních objektů – zvonice s kaplí sv. Antonína a sv. Anny na Pražské třídě⁵ a kaple Panny Marie na Vídeňské třídě⁶.

Přínosem v bádání o Znojmě se stal příspěvek Jany Staré, také z ročenky znojemského archivu, týkající se průmyslové architektury celého regionu.⁷ Autorka se však ve svém článku soustřeďuje především na starší období a poválečný vývoj jen stručně shrnuje. V krátkosti také zmiňuje vodojem na náměstí Republiky, jehož autorství přisuzuje pražskému architektovi Vilému Lorencovi.⁸

Nápomocné se v neposlední řadě staly přehledné tabulky ve sbornících Státního okresního archivu Znojmo za léta 1998 a 1999⁹, poskytující lepší orientaci v názvech znojemských ulic a náměstí.

A. ARCHITEKTONICKÝ A URBANISTICKÝ VÝVOJ ZNOJMA NA POZADÍ DOBY

1. Poválečná obnova města v letech 1945-1950

Znojmo, osvobozované v rámci Bratislavsko-brněnské operace, utrpělo značné škody při bombardování americkou armádou v noci z 19. na 20. dubna 1945. Bombardování pokračovalo až do počátku května. Cílem se staly strategické vojenské objekty a nádraží, jež patřilo k nejvíce poškozeným v republice [14].¹⁰ Bomby zasáhly i průmyslovou oblast s přiléhající ulicí Vídeňskou. Po osvobozovací akci zůstala v těchto lokalitách vrstva prachu a sutin.

Následovalo období procesů Mimořádného lidového soudu ve Znojmě¹¹ a odsunu obyvatelstva německé národnosti. Z původních třiceti tisíc obyvatel tak ve Znojmě zůstalo pouhých 17 662.¹² Znojmu sice ubylo obyvatelstva, zároveň však přišlo o značný počet bytů, a to nejen vlivem válečných škod, ale i špatnými hygienickými podmínkami bytů v historické zástavbě. V roce 1946 regionální tisk zaznamenal na 398 značně poškozených budov a 600 domů s lehčím poškozením, z nichž si řada vyžádala demolici.¹³ Ve špatném stavu se také nacházely silnice, řada mostů byla pobořena.

Městský stavební úřad vypracoval program obnovy a výstavby (1946). První místo v pořadí naléhavosti zaujala nutnost vytvoření územního regulačního plánu, dopravních staveb a zásobování pitnou vodou, což se mělo vyřešit ještě téhož roku.¹⁴

Po vzoru hlavního města, kde v roce 1946 získal František Maria Černý nejvyšší cenu v soutěži na dostavbu Staroměstské radnice, i v metropoli jihozápadní Moravy patřila do první etapy úprava staveniště a projekt nové radnice na Masarykově náměstí pod gotickou radniční věží.

Autorem nerealizovaného projektu radnice se stal profesor brněnské techniky Adolf Liebscher (1946). Navrhl značně předimenzovanou budovu s pásovými okny a odlehčeným přízemím stavby na drobných sloupcích [29]. Od tradice meziválečné funkcionalistické architektury se zde Liebscher odchýlil

robustností, též valbovou střechou, která snad měla zajistit lepší splynutí novostavby s historickou zástavbou. Tak jako u většiny významných veřejných budov v republice, například u výše zmíněného pražského příkladu, se zde projevuje monumentalismus, vycházející z funkcionalismu doplňovaného klasicistickými prvky – reliéfy a sloupořadím v přízemí.

Vážnost kritické poválečné situace v jihomoravském pohraničí dokládá i petice z 25. ledna 1946, předaná předsedovi prozatímního Národního shromáždění v Praze Jožkovi Davidovi.¹⁵ Občané zde upozorňují na velmi špatnou ekonomickou situaci města, kterou zhoršoval i poničenými továrnami zdecimovaný průmysl. V troskách se ocitla konzervárna Rosenberger-Walter i keramická továrna Dittmar-Urbach.¹⁶ Zemský výbor v Brně navíc rozhodl uzavřít výrobu lustrů bratrů Dvořákových.¹⁷ Mnoho obyvatel Znojma tak přišlo o zaměstnání. Situaci se snažil vyřešit okresní národní výbor výstavbou nové konzervárny. Projekt objednal u brněnského architekta Antonína Klimeše (září 1946). I v Klimešově návrhu rozeznáváme, podobně jako v Liebscherově, funkcionalistické projevy v pojetí fasády – pásová okna, odlehčené přízemí, členění hmoty převýšeným rizalitem. Klimeš zde však není omezen reprezentativním charakterem stavby. Mohl si tedy dovolit více skromnosti s věrností k ryzí meziválečné architektuře [62].

Ač mělo Znojmo v projektech již dvě pozdní ukázky funkcionalismu, reálně se ve městě projevila jeho estetika až administrativní budovou Západomoravských elektráren s prodejnou. O rok později se zde opět setkáváme s Adolfem Liebscherem za spolupráce s Hugem Pospíšilem. Liebscher zde tentokrát není omezován významností stavby. Oproti radničnímu návrhu tak budova na Mariánském náměstí lépe zapadá do svého okolí a neodmyslitelně již patří k tomuto místu. Ze dvou Liebscherových projektů pro Znojmo se nakonec realizoval ten kvalitnější [22].

V rámci programu dovybavení republiky sítí zdravotnických zařízení¹⁸ odsouhlasil v zimě 1946 i ve Znojmě okresní národní výbor návrh nové nemocnice, a to od Bedřicha Rozehnalova. Znojemský návrh se dokonce stal pro Rozehnalovu patrně nejznámější stavbu, dětskou nemocnici v Brně, přímým předstupněm.¹⁹ Oproti brněnskému však zůstal pouze v papírové podobě [48].

Ve všech výše zmíněných projektech pozorujeme linii funkcionalismu pokračující ještě v živé vzpomínce na slavnou éru tohoto slohu za první

republiky. Tuto neobyčejně silnou tradici v rané poválečné době si lze vysvětlit vazbou Znojma výlučně na projekční ateliéry z Brna, hlavního města meziválečného funkcionalismu.

2. Budování socialistického Znojma po únoru 1948

S Vítězným únorem 1948 přišel i nový politický režim. Veškerou moc ve státě držela ve svých rukou totalitní komunistická vláda. Nastalo tak období zestátněného stavebnictví i projektové práce. Po celé republice vznikla síť Stavoprojektů, které Pavel Halík výstižně označil jako „*velké továrny na projekty*“.²⁰

Na prahu roku 1948 se znovuobnovila snaha doplnit místo pobořených bytových domů na Masarykově náměstí novou radnicí. V soutěži se setkal památkářský návrh pražského architekta Viléma Lorence s tradicí české architektury funkcionalistické i kubistické v projektech brněnských autorů Grunta a Kyselky. Ač se obě pojetí diametrálně liší, přece se shodují v pojetí přízemní části [29-30]. Opět se zde projevuje Liebscherův motiv odlehčené trnože se sloupovím. Ani k realizaci Kyselkova návrhu se nepřistoupilo, avšak jeho ozvuk najdeme na portálu budovy Magistrátu města Brna na Malinovského náměstí [31].²¹ Zde končí snahy o výstavbu nové radniční budovy. Snad také proto, že instituce radnice se již po únoru 1948 nehodila komunistické ideologii.

Většina stavebních záměrů z let těsně poválečných zůstala až na výjimku na Mariánském náměstí pouze v projektové fázi. Stavební obnova města se tak začala projevovat spíše od prvního pětiletého hospodářského plánu na přelomu čtyřicátých a padesátých let.

Po neúspěchu prvního znojmského projektu Viléma Lorence přišla zdařilá výstavba zásobárny pitné vody na náměstí Republiky (1949-1950). Svým osobitým pojetím se stal vodojem vzorovým příkladem ojedinělé kvalitní architektury technického charakteru po druhé světové válce [66]. Kontakt s prvorepublikovým vývojem architektury neztratila ani rozsáhlá nádražní hala [15].

Neutěšený stav nádražního zbořeniště vyřešila nová železniční stanice, budovaná v rozmezí let 1949-1951 dle projektu Pavla Moravce – pražského architekta, jenž se spolu s Tomášem Pražákem nešťastně zapsal do historie architektury tragédií hotelu Centrum v Praze Na poříčí.

Padesátá léta, typická architektonickým úpadkem, zahájilo Znojmo krom svépomocné výstavby nového letního stadionu v Husových sadech i oslavou Rudé armády. Památníku *Rudoarmějce* z dílny architekta Jaromíra Sirotky

a sochaře Konráda Babraje musela dokonce ustoupit kaple Panny Marie Pomocné, a to pouhých pět měsíců před slavnostním odhalením památníku (listopad 1952). Podnož památníku v podobě dórského sloupu i realisticky ztvárněná figura patří k prvním projevům historizujících tendencí v době hledání správného architektonického jazyka nového režimu [24]. Kopie renesančních prvků ve větším rozsahu využívá i Josef Kranz na uličním průčelí nádražní pošty.

Obdobně jako architekti Krauz a Sedláček u kulturního domu v Ostrově nad Ohří, kteří přejali tradiční italský model městských paláců, přejal i Kranz pro svoji jihomoravskou stavbu schéma renesanční architektury. Zmenšil zde florentský špitál neviňátek do lodžie zastřešující vstup. Z Brunelleschiho stavby přejímá profilované archivolty plných oblouků, zdvojenou parapetní římsu, jednu řadu obdélných oken a především na první pohled patrné kruhové medailony ve cviklech [17]. Stylově nám nádražní blok názorně ilustruje vývoj architektonické tvorby v počátcích socialistického státu. Nejprve vzniklé nádraží s obytným domem dokládá přetrvávající tradici funkcionalistické architektury. Tu postupně nahradily experimentální projevy socialistického realismu. V polovině padesátých let také vznikla v přednádražním prostoru nová ulice 28. října, jejíž otevření umožnila dokončená výstavba mezi ulicemi Bratří Čapků – Janáčkova. Tento blok uzavřely bytové domy se sedlovou střechou a prefabrikovanými architektonickými články.

Stavební aktivita narůstala i po roce 1955, tentokrát především u průmyslových staveb. V tradici baťovských továren pokračuje nově vybudovaný závod konzervárny a sklad hotových výrobků Keramických závodů [63-64].

Naopak podobně jako tým Havlíček–Filsak–Bubeníček u obytného souboru v Ostravě-Porubě nebo kolínská nemocnice Františka Maria Černého, hledal i Vladimír Beneš při tvorbě návrhů školního statku v místní části Přímětice nové „řešení v Perretově architektuře, spojující logicky klasicismus s modernismem a konstrukční technologií betonu“.²² Ne všechny budovy se však realizovaly dle Benešova návrhu [68-69]. Do procesu projektování hospodářských komplexů zasáhl Studijní a typizační ústav zpracováním dvanáctisvazkového *Typizačního sborníku*, který pak dlouhá léta svazoval domácí architekturu.

Známe také ještě další návrh Le Corbusierova žáka, snad spjatý se Znojmem. Jde o nedatovaný návrh úpravy domu na vinařský sklep bez určení lokace. Tento velmi prostý návrh Beneš pravděpodobně vytvořil v době, kdy projektoval výše zmíněné budovy školního statku [70].

Na sklonku padesátých let Znojmu vyhotovil Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů asanační plán (1958). Lubomír Reml navrhuje vyrovnat výšku všech budov v historickém jádru do jedné roviny, ať už jejich snížením či zvýšením o celé jedno patro, a zastřešit je sedlovými střechami. Stejný osobitý systém památkové péče plánoval použít i pro asanaci Poličky [1-2].²³

3. Šedesátá léta ve znojenské architektuře

Nové desetiletí Československo přivítalo novou ústavou a názvem. Zkratkou ČSSR se mělo více přiblížit Svazu sovětských socialistických republik, a to nejen počtem S ve zkrácené formě názvu, ale i utvrzením totality v našich zemích. Přesto šedesátá léta znamenala politické uvolnění, které mělo kulturní dopad zasahující také do architektonické tvorby.

Protože se brzy projeví nedostatky centrálního plánování, vznikl návrh reformy na řízení národního hospodářství. Na poli architektonické tvorby se již v druhé polovině padesátých let ustoupilo od historizujících prvků klasicismu či lidové tvorby. Socialistická architektura se od těch dob vyjadřovala pod vlivem úspěchu na světové výstavě v Bruselu (1958) moderními prostředky, což se naplno projevilo v uvolněné atmosféře šedesátých let.²⁴

Odrazem celonárodní situace se ve Znojmě stala především vleklost stavebních prací. Protahoval ji nedostatek pracovních sil, způsobený nízkým stavem obyvatelstva. Tempo výstavby ještě zpomalovaly náročné realizace – zimní stadion, nemocnice a výstavba sídlišť. Bytový problém se zpočátku řešil výstavbou v prolukách města, například na ulici Smetanově, která však nemohla uspokojit větší počet žádostí o byt. Znojmo tak začalo rozšiřovat své území nově budovanými sídlišti. Prvním se stalo sídliště Pražská [53-54].

Krom řešení bytové otázky se rozvoj města soustředil také na kulturní a sportovní vyžití občanů. Svépomocí vystavěný lehkootletický stadion s hospodářskou budovou a tribunou (1962) a v roce 1965 do užívání předané městské lázně tvořily v horní části městského parku celý sportovní komplex. Kulturně-vzdělávací funkci pak měla plnit hvězdárna.

Znojemský dům osvěty, pod vlivem dobového zájmu o astronomii, zamýšlel lidovou hvězdárnu vybudovat na Soudním vrchu²⁵, přibližně v místě plochy zeleně mezi řadovými domy na ulici Pod Soudním vrchem a jednotkami panelových domů za benzinovou čerpací stanicí na Pražské třídě.

Přízemní budova nepravidelného obdélného půdorysu, jehož členitost odpovídala vnitřnímu funkčnímu rozlišení jednotlivých interiérů, však zůstala pouze ve stadiu ideového náčrtu (1962). Vpravo se ukrýval pod kupolí vstupní vestibul, levá část sloužila samotnému pozorování. Zbývající prostory plnily funkci konferenčních a výukových sálů. Atypickou korunní římsu tvoří šest

obdélných komponentů, které k sobě přiléhají svými konvexně rozšířenými konci. Toto „*skulpturální ztvárnění obalu*“²⁶ naznačuje příklon autora k dobové skulpturalistické tendenci plastické architektury [3].

V rámci občanské vybavenosti doplnila Pražskou v roce 1967 požární zbrojnice a základní škola od Jaroslava Ledviny [55-56]. K výstavbě sídliště Pražská se postupně v druhé polovině šedesátých let přidávaly další obytné soubory. Výstavba se táhla až do dalšího desetiletí a neřešila tak akutní bytový problém. Ten se městský národní výbor snažil zmírnit sovětskými chatkami nejen pro rekreaci, ale i pro bydlení na Resslově ulici.²⁷ Krom chatkového provizoria zlepšila situaci v roce 1967 dokončená výstavba obytných bloků na nároží 17. listopadu a třídy 28. října [19]. Oba protější bloky vytvářejí monumentální vstupní městskou bránu před nádražní budovou podobně jako v jiných městech Československa, například v Olomouci.²⁸

O nové objekty se rozrůstala i průmyslová oblast. Vybudovány či rozšířeny byly například závody Dřevotvaru, Obalu nebo Lacrumu. Zásadní pro urychlení výstavby sídliště se stala znojemská panelárna uvedená do provozu v červnu 1968.²⁹

Uvolněné ovzduší šedesátých let ukončily neblahé srpnové události. Sovětské tanky vjely do Znojma v odpoledních hodinách 21. srpna 1968. Oba národní výbory vydaly společné prohlášení. Vyzývaly znojemské občany, aby se nedali strhnout k nepředloženým činům a trpělivě vysvětlovali příslušníkům cizích armád, že „*nám vždycky šlo a jde o socialismus, mír a přátelství mezi národy*“.³⁰ Občané tedy tuto výzvu vyslyšeli a na nesmyslnost invaze vojsk Varšavské smlouvy do naší země poukazovali prostřednictvím nápisů na budovách a plakáty.

Babrajův *Rudoarmějec*, čnící se nad Mariánským náměstím, nyní již přestal svým samopalem mávat na pozdrav osvobozenému československému lidu a začal mu spíše hrozit. Nebýt hlídek Veřejné bezpečnosti a lidových milic, zřejmě by zde již dnes nestál.³¹ Ani jemu se ale nevyhnuly nápisy posílající cizí vojáky zpět domů. Byly to jen marné protesty. Republika nastoupila cestu tuhé normalizační éry.

4. Normalizace sedmdesátých let

Jako manifestaci přetrvávajícího přátelství Sovětského svazu a Československa vybudovali občané Znojma *Památník československo-sovětského přátelství* na Žižkově náměstí od Jaroslava Hampla a Karla Štěpánka. Političtí hodnostáři jej odhalili v listopadu 1972 [4].

Ještě v šedesátých letech odstartovala také budovatelská akce *Za krásnější znojemský okres*. Odrazem utužení totality se stal i samotný název akce, kdy od sedmdesátých let slovo *krásnější* nahradil výraz *socialistický*.

Nedostatek bytů zůstával stále aktuální. Při Okresním stavebním podniku dokonce vzniklo Středisko pro pomoc stavebníkům rodinných domků, poskytující jim poradenské a technické služby.³²

Po vleklé asanaci se Znojmo konečně dočkalo dalších bytů tentokrát na náměstí Svobody, kde výstavbu usměrňoval územní plán architektů Lukše a Steinhausera, jednoho z autorů pavilonu Z na Brněnském výstavišti [39]. Do roku 1972 předal městský národní výbor sídliště Pražská II a Soudní Vrch novým nájemníkům. Krom sídliště se byty nadále získávaly v prolukách městské zástavby, sem patří například obytný dům na Havlíčkově ulici č. p. 969 dokončený v roce 1974 v duchu funkcionalismu [5].

Rokem 1967 zahájil městský národní výbor svépomocnou stavbu zimního stadionu. Ledová plocha, vystavěná v rámci akce Z, se poprvé otevřela veřejnosti v provizorní podobě v roce 1970 [6-7].

V neposlední řadě pak do přelomu dvou desetiletí patří i realizace nové okresní nemocnice dle projektu Miroslava Spurného, pokračovatele v kvalitní zdravotnické architektuře na Moravě. Znojemským občanům se nemocnice poprvé otevřela až na podzim 1973. Miroslav Spurný vytvořil projekt již v uvolněnějších šedesátých letech. Nemocnice, ač dokončená v době nepříznivé pro tvůrčí architektonickou tvorbu, si tak ponechala všechny kvality znovuobjevené moderní architektury [49-50].

Stejně šťastného osudu se dostalo i obchodnímu domu Dyje, dokončenému v roce 1975 dle projektu Bohuslava a Kamila Fuchsových (1967). Projekt zachovával utváření přízemní části s nízkými schody vedoucími k odlehčenému přízemí a se sloupy neseným patrem [33-34]. Architekti Liebscher, Kyselka i Fuchs se tak snažili dodržet přirozenou gradaci

prostranství. Bohuslav Fuchs, jako jiní čeští architekti jeho generace, měl stále ještě v mysli meziválečný funkcionalismus, „*na který se muselo po roce 1950 povinně zapomenout a v bruselském stylu [architekti] vycítili cestu, jak se oklikou vrátit k základním moderním principům*“.³³ Krom obchodního domu vyprojektoval ve Znojmě Bohuslav Fuchs ještě na sklonku svého života blíže nespecifikovaný rodinný dům.³⁴

Ze závěru šedesátých let pochází dále projekt administrativní budovy přiléhající k barokní městské bráně na náměstí Svobody. I zde se autor pokusil o moderní architekturu, na kterou však jeho tvůrčí schopnosti nestačily. Budova je tak spíše projevem nízké kvality napodobování dobových tendencí [41]. V roce 1975 ještě doplnilo náměstí sídlo okresního výboru komunistické strany. Tento specifický typ stavby se v sedmdesátých a osmdesátých letech rozmohl ve větších městech a „*svou pompézností měl demonstrovat dominantní roli komunistické moci*“.³⁵ Milan Steinhauser se zde zřejmě nechal inspirovat Miroslavem Spurným, jenž pouhých pár let před tím vyprojektoval v Brně stavbu stejného typu. Ve srovnání s brněnským domem znojenská budova okresního výboru strany nedosahuje takových kvalit. Nutno však poznamenat, že Steinhauser zde slepě nepřejímá Spurného schéma. Dává se pouze inspirovat celkovou dobovou tendencí, kterou přetváří tvůrčím způsobem [42].

Na Steinhauserovu stavbu lze příznačně převzít obecnou charakteristiku podobných staveb od Petra Kratochvíla – „*V té době velmi oblíbený motiv vysunutých vertikálních komunikací navazuje na Kahnovo rozlišení obsluhujících a obsluhovaných částí stavby. Často je základním oživujícím akcentem jinak střízlivě geometrických objemů*“.³⁶ Tento popis pasuje i na výrobní halu Závodů Gustava Klimenta od zlínského architekta Milana Možného (1976). Možný zde obdobně předsadil dvě vzduchotechnické věže s nákladními výtahy [65].

V druhé polovině sedmdesátých let Znojmo rozšířilo své území přiřčením obcí Dobšice, Nový Šaldorf, Oblekovice, Přímětice a Suchohrdly.³⁷ Dále se dokončila stavba tenisových dvorců v údolí potoka Lesky, kam ustoupily z Dvořákovy ulice zimnímu stadionu. Průmyslovou oblast rozšířily budovy závodu TOS z téže doby (1976). K hotovým realizacím během šestého pětiletého plánu patří i sídliště Náměstí Armády [57]. Do dalšího desetiletí tedy přešlo v rozestavěné podobě již pouze sídliště Dukelská [59].

5. Poslední léta socialistického budování

Osmdesátá léta znamenala pro východní blok postupný rozklad komunistických režimů. Československo komunistickou nadvládou setřáslo jako jedna z posledních zemí. Celkový kulturní úpadek, i v české architektonické produkci, pokračoval dále osmdesátými léty. Stavební činnost se stále vlekla, a tak i do tohoto desetiletí přechází většina realizací ještě z předešlého období.

Po provizoriu ze sedmdesátých let dostal zimní stadion konečně střešní konstrukci. Vlivem průtahů svépomocné stavby se bohužel konečná realizace odklonila od kvalitnějšího návrhu jihlavského architekta Seligy z roku 1966.

Ke středisku zimních sportů se později připojila i provozní budova a dominantní výšková administrativní budova Agrocentra (1982). Kolektiv Stavoprojektu Jihlava vyprojektoval devítipodlažní výškovou stavbu s železobetonovou konstrukcí a závěsovou stěnou z tzv. boletických panelů. Agrocentrum zde přejímá invenci Karla Pragera a jeho Ústavu makromolekulární chemie v Praze. Autor zde cituje dokonce i obdélníkovou síť, odlišenou od funkčních oken zabarvenými skly. Na rozdíl od Pragera však využívá panely ocelově modré barvy a liší se také tektonikou římsy. Znojemský „mrakodrap“ názorně dokládá přejímání Pragerova vzoru vlivem snadné dostupnosti technologie závěsové stěny [8].

Další stavbou jihlavského Stavoprojektu se závěsovou stěnou ve Znojmě je i budova Státní banky československé³⁸ poblíž náměstí Svobody (1982). Neofunkcionalistická kvalita architektury však kvůli původním nekvalitním materiálům vynikla až po renovaci v polovině devadesátých let [9].

Kromě zastřešeného zimního stadionu rozšířila možnosti sportovního využití i hala při stadionu atletickém (1982). Snad po vzoru libereckého sdružení Sial se i zde zřetelně projevuje plodná spolupráce architekta a statika. Pražský autor Jiří Siegel navrhl halu s populární prosklenou fasádou. Aby však skleněná plocha nepůsobila příliš fádně, zamýšlel ji narušit nějakým technickým prvkem. Právě zde do konečného výsledku zasáhl statik Janatka, jenž při řešení konstrukce začlenil do průčelí osmiúhelníkové skleněné terče. Konstrukce se tak výrazně projevuje na celkovém architektonickém výrazu stavby a řadí se k soudobému projevu technicismu, kam patří i ceněná produkce z dílny výše zmíněného Sialu [44].

K neobyčejně kvalitním návrhům pro Znojmo se jednoznačně řadí i restaurace Diana (1984). Projekt vyhotovil prostřednictvím Architektonické služby Českého fondu výtvarného umění Fedor Hamal, žák Bedřicha Rozehnalů.³⁹ Hamal se zde nechal ovlivnit geniem loci Městského lesíka a navrhl restauraci na způsob tradičních roubených chat [52]. Stejně jako u zimního stadionu ani zde kvůli vleklé svépomocné výstavbě výsledná realizace nedosahovala kvalit původního návrhu. Přestože obě největší znojemské akce Z v projektu vypadaly velmi slibně, nakonec počáteční potenciál nerozvinuly.

Méně zdařilá výstavba se v počátku osmdesátých let projevila i v samém srdci historického jádra. V dolní části Masarykova náměstí vyrostl Okresní klub mládeže.⁴⁰ Jeho nepřilíživě kvalitní architekturu určoval, oproti výše zmíněným příkladům, stejně nekvalitní projekt. Architekt Nohel, omezen požadavkem na sedlový typ střechy, si patrně vzal – poněkud nešťastně – za příklad Prior v Jihlavě od Zdeňka Sklepka [36-37].

V osmdesátých letech se ještě doplňují proluky v městské zástavbě. Přístavbě střední zdravotnické školy na rohu ulic Jana Palacha – Sokolská nepomohla k navázání na historizující budovu z 19. století ani sedlová střecha [11]. Lépe se začlenila do svého okolí budova celní správy, přesto zdaleka nedosahuje kvalit ostatní výstavby přednádražního prostoru [20].

Po roce 1985 se utvořila „pevně semknutá [sídlíšní] bariéra kolem historického jádra města“.⁴¹ Po ukončení Dukelské se rozeběhla výstavba sídliště Přímětice dokončeného až v devadesátých letech, kam spadá i realizace posledního znojemského sídliště u Městského lesíka.

Sídliště Pražská doplnila ještě na přelomu dvou politických režimů telekomunikační budova. Kolektiv autorů ze Strojprojektu Luhačovice se zde snad ani nemohl uchýlit k jinému projevu než k technicismu. Po vzoru starších telekomunikačních budov, například v Hradci Králové od autorů Aulický–Malátek (1977-1982), i znojemská využívá plechu k opláštění [12].

Neúnosnost komunistického režimu dosáhla v Československu vrcholu až v roce 1989. Sedmnáctý listopad 1989 přinesl naději na svobodnou budoucnost a s koncem osmdesátých let tak končí i éra socialistického budování.

B. PODROBNÝ STAVEBNĚ-HISTORICKÝ VÝVOJ JEDNOTLIVÝCH LOKALIT

1. Přednádražní prostor

Znojenské přednádraží protíná ulice 28. října, která odděluje obytnou část při severním okraji od nádražní haly situované na protilehlé straně ulice. Poloha železniční stanice – nedaleko od centra města – zajišťuje snadný dosah historického jádra i pěší chůzí. Zároveň umožňuje využití železniční nákladní dopravy pro blízkou průmyslovou oblast.

1.1. Nádražní a obytná část

Nádražní budova se nachází v nejnižším bodě celého prostoru s průmyslovou zónou v pozadí. Sestává z hlavního obdélného traktu vstupního vestibulu, z něj vychází zúžený jednopatrový trakt administrativy, zakončený představeným objektem o třech nadzemních podlažích. Ten původně sloužil pro potřeby autobusového nádraží, které se zde tehdy nacházelo. Druhý konec uzavírá nižší budova dnešního sídla Regionální správy majetku Českých drah.

Výraznou podélnost stavby narušil v uličním průčelí architekt jejím rozčleněním jakoby na samostatné objekty, propojené přístřeškem. Zabránil tak fádní jednotvárnosti, jež u dlouhého kompaktního bloku hrozí. Toto narušení se vydařilo i díky ztvárnění samotné fasády objektu. Na budovách autor prostřídal holé nezdobené plochy s hnědočervenými keramickými šatovskými obklady. Průčelí doplňuje v horní polovině vstupní budovy luxferový pás prolomený uprostřed hodinami. Luxfery zde korespondují s pásem reliéfů v přízemní části. Reliéfy od Jiřího Fialy⁴² znázorňují průmysl typický pro Znojmo – výroba keramiky, nakládání okurek a vína.

Již dosti protáhlou železniční stanici časem prodloužily ještě další dva objekty, které k ní těsně přiléhají – čtyřpodlažní obytný dům a poštovní úřad. Přestože obě stavby tvoří s nádražím jeden souvislý blok, působí jako samostatné. Tohoto efektu bylo docíleno odlišnou výškou korunní římsy, potom

také předsunutím obytného domu před líc nádražní haly a naopak ustoupením pošty.

Průčelí obytného domu navíc vertikálně člení pravoúhlý přístavek s přilehlými balkony po obou stranách. Přístavek v sobě ukrývá schodiště osvětlené obdélnou prosklenou plochou. Vertikály zde opět mají za úkol narušení horizontality celého bloku.

Svébytně pak působí třípodlažní poštovní úřad, a to nejen výše zmiňovaným ustoupením za obytný dům, ale i odlišným slohovým pojetím průčelí. To je v přízemí „zpevněno“ nepravým armováním. Jeho průběh podél celé spodní třetiny fasády narušila představená lodžie, dosahující výšky prvního patra. V přízemní části utváří lodžii arkáda na čtyřech pilířích s nepravou rustikou a prázdnými medailony ve cviklech. V prvním patře naopak lodžie vizuálně splývá nepřerušenu parapetní římsou a pokračujícím rytmem obdélných oken s přímými nadokenními římsami. Lodžii i celou stavbu uzavírá atika, která zde maskuje plochou střechu.

Obytná část přednádraží zde vytváří dvěma věžovými panelovými domy typu T 03 B v nároží ulice 17. listopadu a 28. října mohutnou slavnostní vstupní bránu do města. Levý blok tvoří krom šestiposchoďového věžového domu i dva nižší čtyřpatrové domy. Protějščí věžový dům doplňuje budova občanské vybavenosti s restaurací a prodejnou potravin o dvou nadzemních podlažích a se zvýšenou podnoží. Při ulici 17. listopadu pak oba bloky pokračují starší zástavbou.

1.2. Historický průběh výstavby

Dnešní nádraží nahradilo historizující budovu z druhé poloviny 19. století, jež padla za oběť druhé světové válce při bombardování v noci z 19. na 20. dubna 1945.⁴³ Proto zde dne 14. 6. 1946 proběhlo komisioní šetření, z něhož vyplynula nutnost zbourání staré pobořené stanice a postavení nové, moderní haly.⁴⁴ Tu vyprojektoval již ke konci roku 1947 pražský architekt Pavel Moravec podle „*stavebního programu a ideového náčrtu inženýra Miloše Fikra, obdobného jako pro stanice Prostějov a Veselí nad Moravou, s hotelem a bezprostředním napojením na autobusové nádraží*“,⁴⁵ jak uvádí Mojmir Krejčířik.

V první etapě vyrostl vedle ještě ne zcela odstraněné trosky staré haly objekt původně hotelové funkce, dnes Regionální správa majetku (1949). Druhá etapa zahrnující zbývající prostory nádraží dokončila nádražní budovu v roce 1952.⁴⁶

Obytný dům se k nádražní budově přistavěl nejpozději do roku 1955, kdy blok uzavřel poštovní úřad navržený Josefem Kranzem. Tento brněnský funkcionalista vytvořil projekt zřejmě ještě v době svého projektantského působení na Ředitelství pošt v Brně (1929-1949).⁴⁷ Po dokončení samotného nádraží se přistoupilo k řešení celkové koncepce přednádraží.

V roce 1953 vznikl v brněnském Stavoprojektu zastavovací plán pod vedením Arnošta Krejzy, pozdějšího spoluautora brněnského hotelu International. Krejza dělí tuto oblast na tři části.

Do místa určeného původně uhelným skladům navrhuje umístit autobusové nádraží. Dvě další části pak tvoří blok budov s železniční stanicí a prostor před ním. Krejza zde především vytýká nevhodné umístění nádražního bloku. Ten měl pohledově uzavřít celý prostor, ale místo toho ho „*utopily*“⁴⁸ značné výškové rozdíly terénu. Navíc v členitosti průčelí vidí architekt spíše negativní roztržitost. Krejza jde ve svých kritických úvahách ještě dál a v průvodní zprávě k zastavovacímu plánu navrhuje, „*aby nádražní budova byla adaptována tak, že by nástup do nádraží byl v I. patře nádražní haly a schodištěm v hale by se přicházelo k jednotlivým nástupištím. Tím by bylo umožněno prostor přednádraží vyrovnat a budovu vhodnou nástavbou a úpravou zvednout a pohledově ukončit Gottwaldovu⁴⁹ třídu*“.⁵⁰

Samotné přednádraží řeší Krejza jako komunikační náměstí. Směrem k městu navrhuje dvoupatrovou bytovou zástavbu a řeší i slavnostnější podobu vstupu do města – obojí v duchu socialistického realismu. Vstupní branou se měly stát čtyřpatrové budovy snad s hotelem či obchodním domem. Samotný nástup do města z nádraží vyřešil devíti schody s podstavcem pro sochařské dílo. Podstavec zde sloužil díky svým rozměrům a zvýšením nad terén k zakrytí Krejzou tolik kritizovaného „*nepříznivého pohledu na roztržitou nádražní budovu*“.⁵¹

Ač se roku 1954 započalo s úpravou samotného přednádražního prostoru, Krejzův projekt se realizoval jen v rozčlenění prostoru do tří částí a ve vymezení staveniště nádražní pošty. Dokončena byla výstavba ulice 28. října

s blokem obytných domů mezi ulicemi Janáčkova a Bratří Čapků, což umožnilo otevření celé ulice (1955).⁵²

K řešení vstupu do města se vrátil až o jedenáct let později projekt Milana Steinhausera ze Stavoprojektu Brno (1964), jenž do roku 1967 uzavřel přednádraží do dnešní podoby. Výstavbu v této lokalitě pak na delší čas ukončila budova celní správy z osmdesátých let ve východní části.

Dlouhodobý problém s autobusovou dopravou v přednádraží vyřešilo zastupitelstvo města až v roce 2010, kdy nahradilo schodiště do města volným prostranstvím s autobusovými zastávkami. Tato proměna sice ubrala prostoru na reprezentativnosti, ale díky plynulejšímu svažování terénu více vynikla nádražní budova. Dnes tedy konečně tvoří pohledové zakončení přednádraží, jak to požadoval již v padesátých letech Arnošt Krejza.

2. Mariánské náměstí

Mariánské náměstí vzniklo v rámci urbanistických změn na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 19. století⁵³ pod vlivem budování prostorných bulvárů a kruhových náměstí v Paříži za Napoleona III. Stalo se významným dopravním uzlem spojujícím historické centrum s novou zástavbou a zároveň již tehdy propojilo komunikační tahy na Prahu a Vídeň.

2.1. Řešení jednotlivých nároží

Čtyři ze sedmi nároží nepravidelného mnohoúhelníku pochází ještě z poslední třetiny 19. století.⁵⁴ Jde o třípodlažní a čtyřpodlažní domy s projevem dobového historismu.

I přes meziválečné snahy o uzavření náměstí doplnil roh dnešních ulic Rooseveltovy a 17. listopadu až projekt z října 1947 od architektů Adolfa Liebschera a Huga Pospíšila. Ti citlivě dokomponovali prostor administrativní budovou Západomoravských elektráren s prodejnou Pramene o třech nadzemních podlažích a suterénu.

Navrhli společně stavbu navazující na tradici moderní architektury z meziválečného období. Ozvuky funkcionalistické architektury se projevují především v přízemí – odlehčeným sloupovým a okenním pásem podél téměř celého obvodu. Naproti tomu užitím tradičních obdélných oken ve zbývajících podlažích a sedlovou střechou vhodně přizpůsobili stavbu okolní historizující zástavbě.

Vedlejší proluku náměstí, lemovanou ulicemi 17. listopadu a Čermákovy, mělo dotvořit obchodní středisko z konce šedesátých let od autorů Zdeňka Denka a Zdeňka Langa. Nerealizovaný projekt třípodlažní budovy v duchu tradice funkcionalismu, s odlehčeným, otevřeným přízemím a horizontálním členěním pásovými okny, by jistě vhodně korespondoval se sousedním domem od architektů Liebschera a Pospíšila. Obě zbývajících nároží však zůstala až do dnešních dnů neuzavřená.

2.2. Památník Rudé armády

Celému prostranství dominuje památník Rudé armády s bronzovou sochou vojáka se samopalem vztyčeným až do výšky deseti metrů. Památník odděluje od silničního provozu široké kruhy zeleně s žulovou mozaikou. Podnož tvoří sedm soustředných kruhů o různé šířce. Její stupňovité členění vychází z mírně se svažujícího terénu náměstí.

Soutěž, z níž řešení památníku vzešlo, vypsal místní národní výbor. Zvítězila socha *Rudoarmějce* od sochaře Konráda Babraje, jehož realistická tvorba vychází z pozdního díla jeho učitele Vincence Makovského.⁵⁵ Návrh na regulační, dopravní a architektonické řešení náměstí objednala rada města u brněnského architekta Jaromíra Sirotky.

Stavbu zahájili 7. listopadu 1951 v rámci oslav výročí Velké říjnové socialistické revoluce zaměstnanci Místního národního výboru ve Znojmě.⁵⁶ Podílelo se na ní mnoho zaměstnanců dalších podniků i občané celého znojemského okresu, kteří zasílali finanční dary. Sbírali také barevné kovy, aby voják mohl být celý odlitý z bronzu. Díky jejich rychlé práci a upřednostnění této zakázky v prováděcích závodech odhalili památník významní zástupci města i státu o pouhý rok později opět v den výroční oslavy socialistické revoluce. Tehdy největší pomník Rudé armádě v celém brněnském kraji⁵⁷ vyjádřil, jak zaznamenal dobový tisk, „*vděk našich občanů slavné sovětské armádě za naše osvobození, nerozborné přátelství a družbu našich národů a národů Sovětského svazu*“.⁵⁸

2.3. Kaple Panny Marie Pomocné

Vlivem technického pokroku a rozšiřující se automobilové dopravy plánovali zástupci města úprava Mariánského náměstí již před druhou světovou válkou, kdy se zamýšlelo přesunout kaple Panny Marie Pomocné. Kruhová klasicistní kaplička stála při vjezdu z náměstí do ulice Alšovy od roku 1822. Nechali ji zde vystavět zednickým mistrem Josefem Dämischem manželé Scharfnitzelovi v místě božích muk z roku 1730.⁵⁹

Úvahy o přemístění této drobné sakrální stavby na osu ulice Rudoleckého k okraji Dolních sadů přerušila válka. Myšlenka na odstranění

kaple se stala opět aktuální nejpozději na počátku roku 1949 kvůli plánované generální renovaci náměstí.

Původně centrální prostor vyznačovala menší kruhová zatravněná plocha s pouličním osvětlením a rozcestníkem. Svými rozměry neodpovídala požadavkům na bezpečnost a počet dopravních nehod narůstal. Právě v zájmu zajištění větší bezpečnosti navrhl v březnu 1949 technický odbor Místního národního výboru ve Znojmě radě města přesunutí kapličky na staveniště vybrané již před válkou.

Zpočátku technický odbor plánoval přesunutí prostřednictvím lyžin, které by podkopanou stavbu převezly. Pro značnou váhu kapličky se ale od tohoto řešení upustilo. Měla být tedy rozebrána na znovupoužitelné části – okna, dveře, krov, apod. Ty poté zamýšleli zástupci města aplikovat do přesné kopie, vystavěné na určeném staveništi. Proti tomuto návrhu vystoupil Státní památkový úřad pro Moravu a Slezsko v Brně, neboť oprávněně vnímal přemístění – zboření a následné znovu postavení – jako neslučitelné se zásadami památkové péče.⁶⁰ Na stranu zástupců památkové péče se postavil i Okresní národní výbor ve Znojmě, který podmínil své kladné rozhodnutí souhlasem památkového úřadu. Na nějaký čas proto snahy místního výboru utichly.

Diskusi kolem kapličky obnovil plán výstavby památníku Rudé armády. Vůči takovému plánu již památková péče nemohla kapličku uchránit. Na jaře roku 1950 využívá památkový úřad proti zamýšlenému pomníku stejný argument, jaký prve pronesl technický odbor národního výboru pro přemístění kaple – frekventovanost silničního provozu.⁶¹ Ta se nehodí pro uctění památky vojáků Rudé armády, zasluhující si klidnějšího místa. Osud kapličky však zpečetilo prohlášení technického odboru, kde se připomíná, že se nejedná o nijak zvláště cennou památku starou pouhých sto dvacet let.⁶² Po rozhodnutí rady místního národního výboru se započalo s bouráním. Kaple Panny Marie Pomocné definitivně zanikla 7. června 1952. Materiál poté použili stavbaři na budování kravína v Mašovicích.⁶³

3. Masarykovo náměstí – obchodní dům Dyje

Masarykovo náměstí leží v samém srdci historického jádra městské památkové rezervace Znojmo se starou radnicí a původní gotickou věží. Prostranství charakterizuje terén svažující se od radniční věže až k dolní frontě náměstí a obklopují ho většinou původní historické budovy.

3.1. Od bytové zástavby k obchodnímu domu

Původně náměstí uzavíral třípatrový nájemní dům s prodejny v přízemí a zasahoval až k Morovému sloupu. V místě obchodního domu Dyje stál blok domů přiléhající ke staré radnici. Tento blok drobnější zástavby oddělovala od nájemního domu cesta, spojující dnešní ulici Velkou Mikulášskou se Zámečnickou. Soudržný blok budov včetně staré radnice a částečně i nájemní dům poškodila letecká puma, která jen zázrakem sklouzla po střeše radniční věže, aniž by ji poškodila, a dopadla právě na objekty pod ní. Nutné dostavění severní části náměstí si uvědomovala odborná veřejnost již od doby těsně poválečné, což dokazuje několik návrhů na dostavbu nové radnice.

První z nich vytvořil již v závěru roku 1946 profesor brněnské techniky Adolf Liebscher. Liebscherova radnice by zasahovala do náměstí zhruba stejnou měrou jako původní nájemní dům. Na rozdíl od něj však měla značně blokovitý, jen málo členitý charakter a monumentálním měřítkem vysoce převyšovala okolní zástavbu náměstí.

Další známý návrh z ateliéru pražského architekta Viléma Lorence přináší možnou podobu radnice v historizujícím stylu (leden 1948). Sedlová střecha sice zachovává výšku římsy okolních staveb, nicméně uliční průčelí působí příliš drobně pod tíhou vertikály radniční věže.

Z téhož roku pochází návrh od kolektivu autorů v čele s brněnským architektem Mojmírem Kyselkou, zaměstnaným v té době na Stavebním úřadě města Brna jako vedoucí projekční kanceláře pro pozemní stavby a architekturu.⁶⁴ Tento kolektiv zpracoval dvě možné podoby hlavního průčelí radnice, jež od sebe odlišuje pouze ztvárnění prvního patra. Oba návrhy opět dodržují výšku římsy okolních historických budov. Oproti historizujícímu

Lorencovu projektu navrhuje Kyselkův tým radnici v modernějším stylu s prvky kubistické a funkcionalistické architektury.⁶⁵

Válkou poničené domy nakonec nahradila zeleň provizorního parčíku. Zájem o staveniště znovu vyvstal v šedesátých letech, avšak tentokrát se zcela odlišným záměrem.

Drobné zboží Jihlava, pro nedostačující prodejnu v ulici Zámečnická č.p. 13-15, mělo zájem o vybudování prodejny nové, reprezentativní, již od roku 1961⁶⁶, kdy začala první jednání s Městským národním výborem. Ten nejprve uvolnil prostor staré radnice, který Drobné zboží přijalo. Začalo tedy jednat se Státním ústavem pro rekonstrukce památkových měst a objektů v Praze a zadalo vypracování návrhu. Mezitím však Městský národní výbor přidělil tento objekt Okresnímu průmyslovému podniku. Drobné zboží proto podalo znovu žádost o přidělení vhodného staveniště.⁶⁷

Zástupci městské samosprávy jako kompenzaci nabídli staveniště na Masarykově náměstí pod starou radnicí, s čímž souhlasilo jak Drobné zboží, tak i zástupci z Krajského projektového ústavu Jihlava, spravující územní plán města Znojma, a zástupci Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody Brno. Na jednání, konaném dne 4. dubna 1967, chyběl jen ústav pro rekonstrukce památkových rezervací (SÚRPMO). Jeho zástupkyně Zdena Zábrodská se z jednání omluvila, ale nechala za sebe hovořit asanační plán města Znojma z roku 1966, kde zakreslila zamýšlenou výstavbu nákupního domu i restaurace právě v navrhovaném místě pod starou radnicí.⁶⁸

Jako ideální řešení asanační plán předkládá dvoupodlažní či vícepodlažní budovu v přední části stavební parcely uzavírající horní část Masarykova náměstí. „*Doplňuje tak chybějící blok horní části náměstí Míru,*⁶⁹ *jehož absence působí disproporčně na celkové vnímání tohoto prostoru,*“⁷⁰ jak uvádí průvodní zpráva plánu. Vícepodlažní budova pokračuje v západní části dlouhým přízemním ramenem o šíři jedné čtvrtiny centrální části. Společně obě části budovy uzavírají ze dvou stran volný prostor atria, které na severní straně dotváří budova radnice. Jednou stranou atrium volně přechází v Obrokovou ulici, tím vytváří ideální prostor k nerušenému prohlížení radniční věže. Tento otevřený prostor dále dotváří vodní plocha s kašnou (případně s plastikou) a vysoká zeleň.

Kromě místa staveniště odsouhlasili všichni přítomní i nabídku Svazu architektů ČSSR uspořádat urbanisticko-architektonickou soutěž.

Soutěžní návrhy si obyvatelé Znojma mohli prohlédnout již v prosinci 1967 ve výloze prodejny sportu na ulici Dolní česká.⁷¹ Z šesti návrhů nakonec vybrala porota spolu s vedením podniku Drobného zboží návrh Bohuslava Fuchse a jeho syna Kamila. Ti za svůj projekt obdrželi i první cenu v kategorii Projekty v rámci Přehlídky architektonických prací 1968-9.⁷²

Návrh však neocenili někteří občané města, ani zaměstnanci Okresního průmyslového podniku, jak dokládá jejich dopis publikovaný 5. června 1968 v regionálním tisku.⁷³ Pracovníci v dopise sdělují obavy, zda moderní budova vhodně zapadne do daného historického prostoru, zda nebude narušeno místo ideální pro konání slavnostních shromáždění. Rovněž poukazují na územní plán města, jenž další bytovou výstavbu soustřeďuje především na okraj města na ulici Pražskou a na náměstí Svobody, proto by bylo dle jejich názoru vhodnější zajistit obchodní síť v této lokalitě. Jejich postoj vyvolal několik publikovaných reakcí od zainteresovaných účastníků výstavby.

Jako první reagovala na daný článek sama ředitelka Drobného zboží Jihlava, Hedvika Kolaříková. Ve svém příspěvku především nastínila situaci, která vedla k onomu výběru staveniště. Dále zdůraznila, že to byli právě „odborníci inženýři-urbanisté“⁷⁴, kdo dával návrh na umístění nové prodejny. Zároveň zdůvodňuje potřebu nové moderní prodejny vzhledem k tehdejší špatné obchodní síti ve Znojmě. V závěru také připomíná, „že se jedná o mimořádně nákladnou investici a v případě, že by se občané města Znojma stavěli negativně k výstavbě obchodního domu, čeká mnoho jiných míst na zlepšení obchodní sítě a na účelné investování našich finančních prostředků“.⁷⁵ Tak zůstal dopis pracovníků průmyslového podniku jediným veřejným negativním projevem občanů vůči budoucímu obchodnímu domu.

Jejich negativní postoj nenechal chladným ani autora návrhu, Bohuslava Fuchse, jenž nelibě nesl kritiku svého projektu.⁷⁶ Fuchs spolu se synem Kamilem uvádějí celý projekt do širších souvislostí moderní památkové péče. Upozorňují na pouze provizorní charakter zeleně historického náměstí, jež žádají zaměstnanci zachovat jako symbol zelenající a kvetoucí jižní Moravy. Současně Bohuslav Fuchs přirovnává tuto situaci k pražskému Staroměstskému náměstí a tamější zelené ploše na místě válkou poničené

gotické radniční budovy. Dále seznamuje čtenáře týdeníku *Znojensko*⁷⁷ s názorem světa na novostavbu v historickém centru: „Nový objekt nenapodobuje žádný historický sloh, ale představuje vždy vrcholnou soudobou architekturu. Ovšem takovou, která svojí hmotou, tj. velikostí, členěním a uměleckým projevem, dobře a účinně doplňuje a dokonponovává stávající historické prostředí.“⁷⁸ Na základě tohoto „architektonického zákona“⁷⁹ pak dodává, že stavba obchodního domu s radniční věží tvoří dominantu a vyvrcholení celého náměstí. Zajímavé je také srovnání s historickým centrem města Telč, které má „tak vynikající architekturu, ale které nemá vůbec vybudované služby, [a tak] se pomalu stává muzeálním a neživotným architektonickým celkem“.⁸⁰

Jako poslední přišlo do redakce *Znojenska* vyjádření vedoucího projektanta rekonstrukce znojenského historického jádra, architekta Jana Sedláka ze Stavoprojektu Jihlava.⁸¹ Ten především poukazuje na historické skutečnosti, kdy bylo již krátce po válce v plánu provizorně vzniklou plochu zeleně zastavět novou budovou radnice.

Na základě této diskuse zajišťoval odbor výstavby městského národního výboru i další posudky k tomuto projektu. Od Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně však příliš kladné stanovisko neobdržel. Ve své zprávě středisko vytýká vítěznému návrhu přesah objemových i prostorových možností tohoto místa, převýšení hlavního průčelí vzhledem k okolní zástavbě, zvláště k radniční věži. V neposlední řadě uvádí nutnost respektování výšky hlavní římsy nárožní budovy na ulici Zelenářské.⁸²

Tehdejší ředitel Jihomoravského muzea, Vědomil Vildomec, přirovnal ve svém vyjádření návrh obchodního domu k prvorepublikové architektuře Tomáše Bati: „Z hlediska obchodního jde o počin výhodný, z hlediska památkového charakteru je to záměrné stírání historického charakteru města.“⁸³ Poukázal tak na nevhodnost účelu budované stavby a sám viděl řešení v ponechání volné stavby, sloužící jako letní zahrádka pro restauraci či hotel v prostoru staré radnice.

V návaznosti na výše zmíněné kritické ohlasy svolal tedy odbor výstavby Městského národního výboru jednání, kde jednotliví zástupci řešili některé otázky této stavby. Jednání přineslo výslednou dohodu na výškové kótě hlavní římsy a v dalších letech se tak stavba obešla bez zásadnějších připomínek.

3.2. Výstavba obchodního domu

Zpracování prováděcího projektu zadal Bohuslav Fuchs, který ho jako soukromá osoba nemohl vyhotovit, Státnímu projektovému ústavu obchodu v Brně, kde připadl projektové skupině architekta Josefa Opatřila. Prováděcí projekt zůstal věrný původnímu návrhu. V průběhu projektových prací několikrát Státní projektový ústav obchodu konzultoval s autory soutěžního návrhu.⁸⁴

Zahájení stavby proběhlo 1. února 1971 formou slavnostního výkopu. Nedlouho po tomto slavnostním aktu vydal vedoucí útvaru územního plánování a architektury Jihomoravského krajského výboru, architekt Jaromír Chleborád, zprávu,⁸⁵ v níž kritizuje chybný postup Městského národního výboru ve věci řízení o přípustnosti stavby. To proběhlo, aniž by výbor přizval krajské středisko památkové péče. Při jednání použil pouze kladné vyjádření tohoto střediska z roku 1967, vztahující se k objemové studii stavby. Projektovou dokumentaci projednal městský výbor se zástupci památkového úřadu až na tuto výzvu Krajského národního výboru v březnu 1971. Zástupcům státní památkové péče zde tvůrci prováděcího projektu vyhověli zachováním maximální výšky hlavního průčelí, členěním fasády s okny do Obrokové ulice a snížením hmoty pomocného zadního schodiště.

Další nepříjemností v počátku stavby se stalo porušení kulturní památky historického podzemí. Z části tak narušila turistickou trasu, která si poté vyžádala nezbytnou úpravu. Poté už probíhala bez větších překážek. Ještě na jaře 1971 dokončila Výstavba kamenouhelných dolů Kladno n.p. provoz Zastávka (VKD Kladno) ukotvení pilířů stavby a o čtyři roky později v den 27. výročí Vítězného února, 25. února, vstoupili první nakupující po slavnostním otevření do obchodního domu Dyje, pojmenovaného dle vítězného návrhu celopodnikové soutěže Drobného zboží. Interiér dodal podnik Obchodního zařízení a potřeb Praha spolu s Dřevozpracujícím družstvem Jaroměřice.

Obchodní dům zarovnává náměstí do roviny uliční čáry Velké Mikulášské a Zámečnické. Severní část naopak vytváří spolu s budovou staré radnice průchozí atriový prostor spojující ulici Obrokovou s ulicí Zelenášskou. Železobetonový objekt o půdorysu protáhlého lichoběžníku zužovaného k uličnímu průčelí ukotvuje čtyřicet dva pilířů, které sahají až do vrstvy nepodsklepené

zeminy. Do historického podzemí zasahuje patro suterénu. Pod úrovní se také nachází zadní část přízemí vlivem stoupajícího terénu.

Výraznou horizontalitu hlavního průčelí s převýšenou podnoží stavby umocňuje prosklený pás výlohy v přízemí a především terasa rámovaná bočními zdmi a zastřešením. To přesahuje plochu prvního podlaží směrem do náměstí i částečně do bočních ulic. Právě orámování terasy umocňuje celkový horizontální účín průčelí oproti vertikálnosti štíhlé radniční věže. Průčelí v horní části terasy doplňuje reliéf *Znojemské orlice* od akademického sochaře Jiřího Marka, který společně s Morovým sloupem, schodišťovou věží obchodního domu a radniční věží tvoří „kompoziční jednotu, podtrhující architektonický a prostorový záměr náměstí.“⁸⁶

Návštěvník vchází z ulice Obrokové do přední části prvního nadzemního podlaží, kde se již otevírá volná prodejní plocha s širokým točitým schodištěm do prvního patra prodejní plochy. Odkud vede také přístup na terasu otevřenou do prostoru Masarykova náměstí. Druhé patro sloužilo jako skladiště a zázemí pracovníků obchodního domu. Zadní přízemní trakt, určený pro vinárnu a snack bar s restaurací, splývá s terénem. Stává se tak částečně součástí historického podzemí a má samostatný vstup z Radniční ulice.

3.3. Celkové shrnutí okolností

Od počátku zaznamenal obchodní dům Dyje mnoho reakcí – více negativních, méně už pozitivních. Před hodnocením je však nutné shrnout si okolnosti, za jakých Bohuslav Fuchs tuto budovu navrhoval, a především několik nedostatků, vyvstalých hned v počátku zamýšlené výstavby.

V první řadě leží část odpovědnosti na bedrech investora. Ten stanovil prodejní plochu takového rozsahu, že nebylo možné vytvořit stavbu drobného charakteru, vhodněji zapadající do okolní historické zástavby charakteristické drobnější parcelací.⁸⁷ V tomto okamžiku měl zasáhnout příslušný městský odbor výstavby spolu se zpracovatelem územního plánu, Stavoprojektem Jihlava, a žádat menší velikost prodejní plochy vhodnější tomuto prostoru. Soutěžní podmínky měly být stanoveny jednoznačně a s přihlédnutím k navrhované podobě řešení v asanačním plánu z roku 1966, kde sice uzavírá

náměstí nejméně dvoupodlažní objekt, nicméně o menší půdorysné ploše, navíc s využitím atriového prostoru, který dává vyniknout radniční věži.

Urbanisticko-architektonickou soutěž zajišťoval Svaz architektů ČSSR, který jednak do soutěže doporučil autory, zároveň pak v dopise ze dne 30. března 1967 nabízí Drobnému zboží i přípravu soutěžních podmínek. Při jednání ze 4. dubna 1967 investor tento návrh Svazu architektů přijal a stanovil vyhlášení soutěže po dohodě Drobného zboží, Restaurací a jídelen, Svazu architektů, Státního ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů a krajského střediska památkové péče. Nakolik se jednotlivé instituce zapojily do tvorby soutěžních podmínek, není možné s jistotou určit. Dochovalo se pouze písemné vyjádření od střediska památkové péče v Brně z 5. května 1967, předkládající několik podmínek, dle kterých se má soutěž řídit. Mimo jiné upozorňuje, že „*zamýšlená výstavba by měla historické náměstí jen doplnit a vytvořit hmotovou podnož objektu staré radnice s věží*“.⁸⁸ Dále se přiklání k podobě, jakou předkládá asanační plán. Především však upozorňuje na dodržení výšky římsy rohového domu na ulici Zelenářské a Velké Mikulášské.

Drobné zboží v čele s ředitelkou Hedvikou Kolaříkovou však mělo patrně vlastní představu o podobě budoucí prodejny, neboť na podmínky úřadu památkové péče nebralo zřetel. Dokládá to i dopis z 25. června 1968, kde vedoucí odboru brněnské památkové péče důrazně upozorňuje, že vítězný návrh nevychází z „*objemových a prostorových možností daného prostředí*“,⁸⁹ a především na nedodržení závazného stanoviska zasláného investorovi již v květnu 1967. Upozornění krajského střediska památkové péče Drobné zboží ani městský národní výbor nezohlednily a kladné vyjádření Krajského střediska památkové péče pouze k objemovým studiím této stavby použily při řízení o přípustnosti stavby. Památkový úřad, stavící se k projektu s výhradami, tím obešel. Středisko pak přizval výbor dodatečně na výzvu Krajského národního výboru v Brně k jednání až ve fázi rozestavěné stavby, kdy už toho nemohlo mnoho ovlivnit. Na druhou stranu nutno říci, že i autor sám měl zvážit možnosti dané lokality.

3.4. Dyje ve srovnání s Priorem a klubem mládeže

Bohuslav Fuchs, význačný tvůrce brněnského funkcionalismu, v rámci politické čistky koncem padesátých let nuceně ukončil své působení na brněnské technice. Vykonstruovaný proces s odsouzením k dvouletému odnětí svobody zrušila až amnestie v roce 1963. Tehdy nastalo uvolnění politické situace a Fuchs byl rehabilitován. Soutěž na návrh obchodního domu v centru Znojma tedy přišla v pravý čas. Navíc šlo o velmi náročný úkol, jako stvořený pro aktivní znovuuvedení se na scénu české architektury. Proto není divu, že využil tak náročný projektový úkol, zřejmě aby předvedl, že je stále ještě oním věhlasným architektem.

Ve svém projektu proto neformoval obchodní dům jen jako pouhou podnož k radniční věži, jež zřejmě více odpovídala představě památkových úřadů. Fuchs řešil tento projekt s myšlenkou poválečné tendence památkové péče, požadující do historické zástavby vhodně zakomponovanou novostavbu v moderním slohu.⁹⁰

Jako autor kvalitní funkcionalistické architektury z meziválečné doby snad ani nemohl sáhnout pro inspiraci jinam než k jednomu z nejvýznamnějších autorů moderní architektury, Le Corbusierovi, z jehož tvorby funkcionalismus vycházel. Při navrhování Dyje ho inspirovala Le Corbusierova vila Savoye v Poissy u Paříže (1928-1931).⁹¹ Fuchs z tohoto rodinného sídla přejal pro svůj obchodní dům především celkovou koncepci horizontálně utvářené stavby s přízemím odlehčeným prostřednictvím sloupů a pásem oken. Rovněž přebírá i okrouhlý prvek na ploché střeše.

Čisté kubické tvary s horizontálním okenním pásem tak poukazují na jednu z prvních neofunkcionalistických staveb v naší zemi. Naopak čistota materiálu, původně neomítaného betonu a snadno zapamatovatelná podoba stavby poukazuje na brutalismus. Zřejmě jak pro svoji reprezentační polohu v čele náměstí, tak pro pochopení brutalismu a jeho výtvarného řešení českými tvůrci, doplňuje Fuchs hlavní průčelí reliéfní výzdobou. Jak tomu bylo běžné u jiných reprezentativních staveb v republice.⁹² Fuchs zde patrně následuje architektonický vývoj svého vzoru, Le Corbusiera, z jehož poválečné tvorby brutalismus vychází.

Tendence odvozovat projekt obchodního domu Dyje od Fuchsova nerealizovaného návrhu českého divadla v Brně (1939) se tak jeví jako nepřiliš správné.⁹³ Při srovnání projektů sice vyplývá, že Fuchs použil v obou případech prvek obdélného rámce otevřené terasy, u divadla však chybí odlehčené přízemí. Dokonce i použití materiálů se zde liší. Zatímco u divadla Fuchs navrhl fasádu ornamentálně utvářenou kamenným obložením, skleněnými tvárnicemi a plechovým obkladem, ve Znojmě utváří plášť stavby brutalistně odkrytý beton.

Dnes již neznáme přesnou podobu soutěžních podmínek ani zbývající soutěžní návrhy. Lze se tak pouze domnívat, že Fuchs vytvořil návrh, vycházející sice z požadavků moderní památkové péče, determinovaný však požadavky investora, jenž se spolu s Městským národním výborem nebál obejít krajské středisko památkové péče. Znojmo tak získalo novým obchodním domem největší prodejnu tehdejší doby v naší republice.⁹⁴

Že znojemské historické centrum nezůstalo jediným městem obohaceným o velkolepý obchodní dům, dokládají mnohé příklady. Za všechny uvádím nejbližší takovou ukázkou – jihlavský Prior (1983).

Nejbližší je Prior Dyji nejen svojí geografickou polohou, ale i předimenzovaností hmoty stavby. Nutno však dodat, že se zde začínající architekt Zdeněk Sklepek snažil alespoň rozčleněním hmoty připomenout parcelaci historického bloku domů, jež nuceně ustoupily zkvalitnění jihlavské obchodní sítě. Ze srovnání obou staveb vyplývá téměř shodná determinace polohou staveniště: náhrada demolovaných objektů v zachovalém historickém jádru města moderním obchodním domem, požadované prodejní i skladové plochy, ignorující objemové možnosti daného prostoru. Srovnáním obou příkladů tak můžeme vidět, jak si s natolik závažným, nelehkým! úkolem poradil architekt zkušený, dvaasedmdesátiletý, proti mladšímu tehdy sedmadvacetiletému kolegovi.

Bohuslav Fuchs začlenil, dle možností požadované prodejní plochy, Dyji do gradujícího prostoru Masarykova náměstí přes Morový sloup a obchodní dům Dyji až k vrcholku štíhlé vertikály radniční věže, na níž moderní novostavba dokonce upozorňuje kontrastem svého horizontálního rámce. Tento kontrast oceňoval i tehdejší prezident ICOMOS⁹⁵, Piero Gazzola.⁹⁶

Začlenění objektu do historického prostoru už se méně zdařilo architektu Sklepkovi. Rozčlenil sice alespoň pohledově hmotu dle původní drobnější

zástavby a napodobil vzdáleně sedlovou střechu historických budov měděným oplechováním, Prior však dosud okolní zástavba náměstí do svého celku nezačlenila. Ač mají dnes obě náměstí stejná jména, to znojemské shovívavěji přijalo jak Fuchsův obchodní dům, tak také nepříliš kvalitní bývalý socialistický klub mládeže od architekta Nohela z první poloviny osmdesátých let.

Okresní klub mládeže tvoří západní cíp jižní fronty náměstí, kterému na opačném konci vévodí kapucínský klášter s kostelem sv. Jana Křtitele. I tuto stavbu zřejmě do značné míry ovlivňovala požadovaná půdorysná plocha, jež musela zajistit dostatečný komfort mládeži při pořádání hudebních koncertů či jiných kulturních akcí.

Autor vyřešil tento požadavek velmi podobně jako Sklepek u jihlavského Prioru – rozčleněním hmotného bloku dle charakteru nepravidelné historické parcelace. Na objekty z doby minulé navazuje, opět podobně jako u Prioru v Jihlavě, „falešnou“ sedlovou střechou. Tentokrát však pokrytou střešními taškami. Od Sklepka přejímá znojemský klub mládeže i vertikální pásy oken.

Zřejmě se zde projevuje ona výše zmíněná nezkušenost, kdy Nohel dostal za úkol navrhnout objekt požadovaných rozměrů v historické zástavbě. Nešťastně tak sáhl pro předlohu z nedaleké Jihlavy, podléhající velmi podobným požadavkům. Na rozdíl od exponovaného Prioru, však někdejší Okresní klub mládeže šťastně ukryla před kritickými zraky budova s číslem popisným 433, či snad tehdejší politický vliv?⁹⁷

Přestože se Prior s klubem mládeže snaží přizpůsobit, či dokonce částečně napodobit historickou architekturu a splnit tak patrně požadavky konzervativnějších úřadů památkové péče, vyšla v obou případech snaha nenávratně do ztracena. Z tohoto „souboje“ tak nejlépe vychází obchodní dům Dyje, kterým Bohuslav Fuchs vytvořil plnohodnotné dokomponování náměstí ve zcela moderním, nic nenapodobujícím slohu – jak vyžadoval „*architektonický zákon*“⁹⁸ moderní památkové péče. Jeho uznání snad teprve přijde s větším časovým odstupem, jak to je v historii architektury běžné.

4. Náměstí Svobody

Náměstí Svobody leží při rozhraní historického jádra města a novějšího sídlištního předměstí, přímo na významném dopravním tahu Praha – Vídeň. Náměstí spojuje s tímto dopravním tahem střed města prostřednictvím ulice Velká Michalská, čímž tvoří významný dopravní uzel. Prostor na jižní straně vymezuje historické jádro s dochovanou Horní branou a městský park v jihovýchodním cípu.

K městské bráně nepřímo přiléhá třípodlažní administrativní budova, odsazená od historického objektu na základě požadavku úřadu památkové péče.⁹⁹ Na rozhraní města a Gránického údolí prostoru dominuje budova takzvaného Bílého domu o pěti podlažích s přičleněnou přízemní podnoží a hmotou zasedací síně. Při severní části je dále umístěno sídliště s dlouhým blokem panelového bydlení. Konečně uzavírá náměstí u vstupu do parkové zeleně budova městských lázní navazující horní částí parku.

4.1. Administrativní budova – Bílý dům

Autorem definitivního projektu bývalého sídla okresního výboru komunistické strany se stal brněnský architekt Milan Steinhauser (1975). Jistě pod vlivem raných příkladů neofunkcionalismu Miroslava Spurného se při vytváření návrhu sídla orgánu komunistické strany k tomuto směru také přiklonil. Vertikální komunikační cesty schodišť a výtahů nechal autor předstoupit před samotný blok stavby. Včlenil je do dvou samostatných oválných tubusů, z nichž jeden doplňuje uliční průčelí při hlavním vstupu a druhý dotváří jižní stranu objektu.

Do parkové úpravy včlenil Steinhauser památník *Budovatel* na počest 40. výročí osvobození Znojma Sovětskou armádou. Spoluautorsky se na památníku podílel i brněnský sochař Miloš Axman. Dlouhý obdélný pilíř dotváří ve spodní třetině reliéf *Ruce* (milující, bojující, pracující), nad kterými bdí holubice míru. Dílo tak poukazuje na rozmělněné období nadaného žáka Vincence Makovského ve službách politické agitace.¹⁰⁰

4.2. Sportovní areál

Zázemí sportovního vyžití leží na okraji horní části znojmského parku při ulici Sokolská. Nejprve na nároží ulic Sokolská a F. J. Curie postavila svoji tělocvičnu v roce 1924 Tělocvičná jednota Sokol Znojmo dle projektu Miloslava Kopřivy.¹⁰¹ Na ulici F. J. Curie pak areál uzavírá sportovní hala, za níž se nachází lehkotletický stadion s fotbalovým hřištěm. Ten zabírá největší část areálu a sahá až téměř k ulici Jana Palacha, od které jej dělí jen fronta bytové historizující zástavby. Za stadionem v nedávné době přibýlo i otevřené městské kluziště s přístupem ze Sokolské ulice. Volně areál doplňují tenisové kurty a kryté lázně při náměstí Svobody.

Střední část městských očištných lázní tvoří hlavní obdélná budova s bazénem o délce 25 metrů, k níž přiléhá ze dvou stran dvoupodlažní přístavek se šatnami a dalším zázemím lázní. Hlavní průčelí má prosklenou středovou část se vstupem. Průčelí do ulice Sokolské oživuje sedm obdélníkových rámců, které vyplňují kovové mříže z pravidelně utvářené sítě čtverců a obdélníků. Totožné rámce s mřížemi dekorují v menší míře i průčelí, obracející se do parkové zeleně.

Sportovní hala zaujala v severní části na horizontální ose stadionu místo tréninkového hřiště na podzim 1982. Pozemek si tak přímo vyžádal „*logickou dominantu, která by uzavírala severní část sportovního areálu*“.¹⁰²

Jednopodlažní nepodsklepenou budovu obdélného půdorysu doplnil pražský architekt Jiří Siegel ze Sportprojektu dvoupodlažním přístavkem o půdorysu písmene L. Přístavek lemuje uliční a východní průčelí stavby. Stavba s ocelovým skeletem je obložena zelenou břidlicí a celá jižní stěna se otevírá do sousedního stadionu fasádou prosklenou bronzovým spektrofloatem. Tento materiál tvoří i vysokou, v rozích zkosenou atiku uzavírající jednopodlažní objekt samotné haly spolu s nižším přístavkem. Jižní průčelí charakteristicky utváří zdvojená konstrukce s prosklenou stěnou v meziprostoru. „*Styčníky rastru trubek tvoří osmiúhelníkové prvky, které překrývají stejně tvarované spektrofloatové terče. Tím, že jsou v jiné rovině než prosklená stěna haly, zbavují ji dojmu zbytečné velikosti i pohledové monotónnosti.*“¹⁰³ jak popisuje sám architekt. Nechal se zde ovlivnit okolním

parkem, který prostoupil halou prostřednictvím prosklení. Zároveň využívá efektu použitého materiálu, v němž se zrcadlí okolní zeleň.

Vstup vede z ulice F. J. Curie do vestibulu v patře, odkud lze vstoupit rovnou do hlediště pro 400 diváků. V patře se dále nachází restaurace, klubovna a šatny. Ty jsou situovány i v přízemí spolu s technickým zázemím haly. Uliční průčelí dekoruje abstraktní „*dvojplastika*“¹⁰⁴ vytvořena autorem stavby Jiřím Siegelem společně s význačným českým sochařem Vladimírem Preclíkem.¹⁰⁵ Plastiku původně tvořili dvě shodné části lišící se materiálem – v exteriéru použili autoři kov, pro interiér dřevo.¹⁰⁶ V mírně esovitě prohnutém obdélném pásu z kroužků, který na jedné straně lemuje pravoúhle zalomená tyčka, a v kouli na vrcholu můžeme přecíst symboly branky, do níž byl právě vstřelen míč.

4.3. Historický vývoj výstavby

Neutěšený stav nevzhledného náměstí si vyžádal řešení již v rámci směrného územního plánu města z roku 1956.¹⁰⁷ Kolektiv Státního projektového ústavu v Brně viděl nejlepší pojetí prostoru, omezeného vytíženou mezinárodní trasou, v rondelové formě. Územní plán pak předkládal možnost oddělení historického jádra od zamýšlené výstavby pásem zeleně vycházející z přiléhajícího parku. Této myšlence zůstal věrný i podrobný územní plán z roku 1962 od Pavla Lukše a Milana Steinhausera. Autoři náměstí doplnili menším sídlištěm o třech výškových panelových domech a jednom nižším dlouhém bloku bytů. Proti sídlišti autoři situovali hlavní volné prostranství, ohraničené monoblokem věžového hotelu s výhledem do Gránického údolí, domem odborů a službami. Rušná křižovatka zde má funkci členícího prvku mezi obytnou částí a občanskou vybaveností.

Ještě před vznikem podrobného územního plánu zastupitelstvo Krajského národního výboru v Brně odsouhlasilo stavbu městských očištných lázní na staveništi náměstí Svobody (1959). Hrubá stavba byla téměř dokončena ke konci roku 1963.¹⁰⁸ Realizace se však protáhla vlivem problémů s materiálem a upřednostněním významnějších staveb v hlavním krajském městě Brně.¹⁰⁹ Na první osvěžení si tak občané Znojma museli počkat až do října 1965.¹¹⁰

S výstavbou zbývajících objektů počítal již třetí pětiletý plán, ale pro rozsáhlé asanační práce nabírala stavba značných zpoždění. Nejprve musel městský národní výbor najít náhradní prostory pro hospodářské organizace a byty pro obyvatele z asanovaného území. Celkovou asanaci proto dokončila až demolice síla Zemědělského nákupního a zásobovacího podniku v únoru 1969.¹¹¹

V rozmezí let 1967-1970 vyrostlo nové sídliště v podobě, jak zamýšleli architekti Steinhäuser a Lukš v územním plánu. Jiného využití se však dočkalo staveniště plánem původně určené pro hotel s obchodním domem. Ke konci roku 1968 pracovaly tři kolektivy z Českých Budějovic, Brna i Prahy na soutěžních návrzích. Ač náměstí Svobody ještě v roce 1971 čekalo na hotel i obchodní dům, nikdy se ho ke škodě turistů i občanů nedočkalo – zřejmě kvůli výstavbě obchodního domu Dyje na Masarykově náměstí. Na vybraném staveništi si nakonec nechal postavit novou reprezentativní budovu okresní výbor Komunistické strany československé spolu s Okresní odborovou radou a Domem politické výchovy.

5. Křivánky – nová nemocnice

Křivánky leží na severním okraji města při Městském lesíku. Obvod vymezuje ulice MUDr. Jana Jánského, údolí Lesky a hranice katastrálního území Znojma. Údolí potoka překlenuje most pro pěší navazující na ulici MUDr. Jana Jánského, kterou zde lemují garáže obytného souboru.

5.1. Restaurace Diana

Samotný Městský lesík v sobě ukrývá restauraci Dianu, dokončenou dle projektu Fedora Hamala v roce 1984. Restauraci tvoří vzájemně propojené objekty technického zázemí a jídelní části. Výrazně obdélný půdorys zastřešuje sedlová střecha protažená venkovními dřevěnými trámy až k zemi. Po obou stranách prolamuje monotónnost střešní plochy řada štítových vikýřů. Hlavní vstup vede do přízemí s restaurací, střešní část pak ukrývá salonky pro soukromé akce. Za budovou se nachází ještě podium pro konání letních zábav.

5.2. Nemocnice československo-sovětského přátelství

Brzy po skončení války ve Znojmě, podobně jako v jiných městech, vyvstal záměr stavby moderního nemocničního areálu na základě programu vybavení území republiky nemocniční sítí.¹¹² Dne 10. prosince 1946 odsouhlasili zástupci Okresního národního výboru ve Znojmě projekt Bedřicha Rozehnal, význačného tvůrce „*moravské skupiny*“¹¹³ zdravotnických staveb.

Rozehnal zde vycházel z vlastního nerealizovaného návrhu Ústavu pro léčbu zářením (1945). Přebírá z něj, i v zahraničí ověřenou, koncepci monobloku s několika budovami, lůžkový trakt ve tvaru písmene Y a především dvoupodlažní část ambulance s administrativou, rozsáhlým vestibulem a spojovací rampou. Vstupní budovu také doplnil o zcela nový prvek – horní osvětlení.¹¹⁴ Tuto inovaci však zrealizoval až v Dětské nemocnici v Brně-Černých Polích (1947-1954), která přímo navazuje na znojemský projekt. Přestože se počítalo se zahájením přípravných prací již ve dvouletce, zůstala

Rozehnalova nemocnice pouze ve stadiu modelu, tehdy vystaveného ve výkladní skříni obchodního domu Baťa.¹¹⁵

V roce 1959 Městský národní výbor ve Znojmě znovu začlenil nemocnici do třetí pětiletky a výstavbu naplánoval na léta 1962-1970.¹¹⁶

Následujícího roku započaly projekční práce v Krajském projektovém ústavu v Brně pod vedením Miroslava Spurného, pokračovatele v Rozehnalově tradici kvalitní moravské nemocniční skupiny. Hotový návrh, ještě pozměněný v průběhu samotného budování, schválil Okresní národní výbor ve Znojmě v únoru 1961.

S realizací se po mnohém odkládání začalo až v červenci 1966, kdy na stavenišťe nastoupili pracovníci znojemských Pozemních staveb. Po celou dobu zde však panoval nedostatek pracovních sil, roztroušených po jiných znojemských stavbách. Ke zpomalení navíc přispěly také srpnové události 1968. I přes výzvy v regionálním tisku *Znojensko* postupovaly stavební práce pomalu.¹¹⁷ Konečně 10. listopadu 1973 se Nemocnice československo-sovětského přátelství otevřela znojemským občanům u příležitosti oslav 46. výročí Velké říjnové socialistické revoluce.

Prvotní projekt z počátku šedesátých let koncipoval Spurný jako protáhlý obdélník s atriem, který zhruba ve dvou třetinách protnul dlouhý trakt polikliniky se zalomením v příjezdové části. Lůžkové objekty vycházely z Rozehnalem zavedeného a osvědčené půdorysu Y. Násilně řešené příjezdové rampy v hlavním průčelí, sahající až do patra centrálního příjmu kritizuje, i přes původně správnou myšlenku výškové diferenciaci jednotlivých vchodů a vjezdů, František Čermák v *Architektuře ČSR*.¹¹⁸

Snad pro větší plochu volného prostoru před nemocnicí, či snad pro finanční nákladnost ramp, Spurný svůj návrh o pár let později přepracoval do soudržnější podoby. Centrální příjem nyní vedl rampou z opačné strany, ale hlavní reprezentativní vstup ponechal v průčelní části. Zcela tak oddělil vstupy odlišných účelů. Širší komplement přesunul do části mezi lůžkový trakt a centrální atriovou část. Jedno rameno lůžkové části tedy musel napřímit kolmo k ose a mírně odsunout do pozadí. Sousední křídlo ponechal v popředí, vychýlené do prostoru pro zajištění lepšího výhledu pacientů na panorama města. Dvanáctipodlažní lůžkové trakty tvoří v monobloku dvě části. Třetí část příjmu a administrativy spolu s budovou komplementu, prodlouženou

o podélnou polikliniku, uzavírá vstupní otevřené atrium. Jednotlivé nemocniční sekce propojuje dlouhá chodba tvořící zároveň osu celé stavby.

Miroslav Spurný zde využil pro tento typ stavby dobově charakteristický způsob výškové a prostorové diferenciaci na základě odlišných funkcí jednotlivých částí složitého provozu nemocnic, který se zakládá na systému „široké podnože se soustředěnými komplementy a střediskem, z níž vyrůstá vysoký hotelový blok lůžek“.¹¹⁹

Zároveň navázal, jak uvádí František Čermák ve svém článku Nové realizace i projekty zdravotnického oboru v Československu, na tradici moravských nemocnic, „jejichž autorem je většinou prof. Bedřich Rozehnal [a které] se vždy vyznávaly jak osobitostí funkčního a urbanistického pojetí, tak i vynikající kultivovaností výtvarnou a tvoří v tomto smyslu určitou výraznou specifikou ve zdravotnickém ústavnictví našeho státu.“¹²⁰ Miroslav Spurný tedy ve svém díle zachovává architektonickou kvalitu moravských nemocnic, obohacenou o autentické poznatky zdravotnických staveb ze zahraničí.¹²¹

5.3. Výtvarná díla v rámci nemocničního komplexu

Nemocniční areál zpřijemnila postupně výtvarná díla akademického sochaře Jiřího Marka, který se Znojmu představil již reliéfem na průčelí obchodního domu Dyje. Ještě před samotnými budovami vítala návštěvníky kovaná socha *Jižní Moravy*¹²², lidově známá jako *Vinařka*¹²³, sedící na okraji kruhové vodní plochy. *Vinařka* už zde dnes bohužel nesedí a někdejší bazének jen stěží návštěvník najde – vyschlý ve vzrostlém houští. I do dnešních dnů tak alespoň zdobí nemocnici reliéf z glazované keramiky a skla u hlavního vstupu.¹²⁴ Jelikož dle tehdejšího stavebního zákona se musely dát čtyři procenta z celkového rozpočtu stavby na její výtvarné řešení,¹²⁵ zdobí i celou průčelní plochu jednoho křídla lůžkového traktu jiný reliéf geometrických tvarů, snad opět od Jiřího Marka.

6. Znojemská sídliště

Panelová bytová výstavba se ve Znojmě soustřeďuje kolem historického jádra města. Protíná ji ve většině lokalit dopravní tah Praha – Vídeň. Jde o severní oblast při Pražské třídě, náměstí Svobody a náměstí Armády. Jižní předměstí pokračuje obytnou zástavbou při Vídeňské třídě. Sídlíště na ulici Dukelských bojovníků uzavírá až říční koryto Dyje. Dále od města leží sídlíště v místní části Přímětice se sousedící lokalitou u Městského lesíku a při tzv. nové nemocnici.

Panelové bytové výstavbě padly za obět' tři kaple z konce 19. století. Zvonice s kaplí sv. Antonína a sv. Anny stávala na Pražské třídě poblíž panelového domu s orientačním číslem 56 až do léta 1971, kdy ministerstvo kultury upustilo od památkové ochrany této stavby, protože *„objekt postavený v r. 1880, který je ve značně sešlém stavu, je dnes na okraji nově budovaného sídliště zcela izolován, bez původní zástavby, bez vazby na širší okolí a jeho hodnota není prvořadá“*.¹²⁶ Stejný osud patrně s totožným odůvodněním potkal centrální kapličku Panny Marie naproti domu č. 35 na Vídeňské a jednodílnou kapli Panny Marie a sv. Jana Nepomuckého s představenou věží (1875). Kaple tvořila dominantu volného prostoru, připomínajícího svým charakterem menší náměstí naproti křižovatce Brněnská – Dukelských bojovníků.

Znojemská sídliště se zakládala většinou na geometrické síti v uzavřené formě. Zdejší panelové domy obvykle reprezentují typ T 0X B ve variantě T 06 B s dvojramenným schodištěm a většími pokoji. Autorem územních plánů znojemských sídlišť je Ctibor Seliga¹²⁷, jenž v letech 1965-1977 působil v jihlavském Stavoprojektu. Převážná část sídlišť spadá svojí výstavbou do období od první poloviny šedesátých let až po osmdesátá léta.

6.1. Horní předměstí

Sídliště Pražská, zahrnující přes tisíc bytových jednotek, vymezuje Pražská třída, ulice Přímětická a železniční trať. Tato lokalita v sobě sdružuje hned několik postupně budovaných sídlišť – Pražská I, Pražská II, Soudní Vrch. Zbývající plochu zabírají prvorepublikové rodinné domky Masarykovy kolonie. Součástí celého komplexu se stala i budova požární zbrojnice, sídlo Policie ČR,

telekomunikační budova a hotel. Rozsah občanské vybavenosti odpovídá velikosti sídliště – pošta, prodejny potravin, restaurační zařízení, dvě mateřské školy a základní devítiletá škola.

Objekt sestává ze tří traktů – nejvyšší pětipodlažní trakt se vstupním vestibulem a výukovými plochami, dále třípodlažní administrativní křídlo s jídelnou a odbornými učebnami, přízemní část pak ukrývá tělocvičnu. První dva objekty propojuje dvoupodlažní spojovací chodba s otevřenou galerií v přízemí.

S náročností svažitého terénu se autor Jaroslav Ledvina vypořádal pomocí vyrovnávacích teras, které jsou účelově využity a jednotlivé objekty tak přirozeně graduji. Fasády obou hlavních budov člení parapety v přírodní barvě břizolitu a meziokenními pilířky z umělého černého kamene.

Vstup vede z ulice Pražská sídliště do prvního patra učebního traktu. Prostřednictvím centrální šatny za vstupním vestibulem v prvním patře autor hygienicky oddělil nečistý provoz od učeben. Zároveň se mu podařilo vnést do výukových prostor dostatek světla bočním prosvětlením pomocí zdvojené luxferové stěny.

Interiér vstupního vestibulu doplňuje mozaika brněnské malířky Věry Fridrichové, jež – jak zaznamenal městský kronikář – „*vyjadřuje oslavu života, mládí a astronomický motiv znázorňující odvěký sen lidstva odpoutat se od Země*“.¹²⁸ Další výtvarné dílo, dekorující tentokrát spojovací chodbu, vytvořili znojemští výtvarníci z keramických závodů Přemysl Blumajer, Miloslav Smutný a Lubomír Kouřil, kteří zde pomocí barevných keramických kachlí vytvořili „*hru se stavebníci*“¹²⁹.

Na sídliště Pražská navazují tři osmipatrové panelové domy a jeden dlouhý čtyřpatrový panelový blok na náměstí Svobody. Uzavřený vnitřní prostor ukrývá v zeleni budovu mateřské školy, kterou dále oddělují od ulice Dělnická další tři nižší obytné jednotky. Sídliště navíc doplňuje podélný přízemní blok s restauračními a prodejními plochami.

6.2. Křivánky

Východně od Pražské při nové nemocnici se nachází menší obytný soubor. Tvoří ho pouze dva devítipodlažní panelové domy, řada garáží a typizované objekty samoobsluhy a mateřské školy.

6.3. Náměstí Armády

Náměstí Armády se nachází při východním okraji Znojma ve směru na obec Kuchařovice. Prostranství vymezují ulice Smetanova – Fibichova – Hálkova – Riegrova – Coufalova – Písečná.

Samotné náměstí tvoří hlavní dominantu pětipodlažní administrativní budovy s přiléhajícími dvanácti bytovými jednotkami v panelovém domě typu T 02 B a školní jídelna. Západní stranu uzavírají tři osmipodlažní sekce. Mateřská škola se skrývá v jižní části uprostřed zeleně obklopené starší zástavbou.

Sídlíště o 342 bytových jednotkách pak začíná při ulici Coufalova čtyřmi sekcemi o pěti podlažích s nižším objektem technického zázemí. Protější, západní část obsahuje tři bodové devítipodlažní domy s vlastním technickým pavilonem a dva řadové pětipodlažní bloky. Západní stranu uzavírá na Kuchařovické ulici pětipodlažní obytný blok ze čtyř sekcí, ke kterému se kolmo staví blok z ulice Písečné.

6.4. Dukelská

Ráz jižního předměstí doléhajícího až k řece Dyji výrazně změnilo sídlíště Dukelská s 1577 bytovými jednotkami, navazující na starší bytovou výstavbu při Vídeňské třídě. Sídlíště pólí třída Dukelských bojovníků. Rozsáhlejší část uzavírají ulice Brněnská – Holandská a na jižním cípu pak samotné koryto řeky. K občanské vybavenosti patří i základní škola na půdorysu písmene H vytvořená na základě typizovaného projektu.

Při Brněnské ulici uzavírají sídlíště čtyři osmipatrové jednotky. Dalších pět stejně vysokých bloků lemuje i třídu Dukelských bojovníků, uzavírající spolu se čtyřmi bloky až pětipodlažních sekcí při ulici Holandská volný prostor zeleně s mateřskou školou. Po narušení budovami komplexní vybavenosti s hotelem

Dukla pokračují osmipodlažní soubory pravidelně rozmístěné na koso ve dvou řadách po čtyřech sekcích.

Protilehlá strana uzavírá sídliště dvanácti nižšími jednotkami ve dvou řadách. Aby byl zastavěním co možná nejvíce rozšířen bytový fond, doplňuje sídliště dalších pět bloků mezi ulicí Krapkovou a obchodním centrem. Počet bytů ještě zvyšuje 292 bytů budovaných svépomocí a 69 rodinných domků.

6.5. Přímětice

Poslední znojemské sídliště, započaté před rokem 1989, vzniklo v části Přímětice. Obytný soubor vytyčují ulice Hlavní – Větrná – Dlouhá. Osm set devět bytových jednotek rozvrhuje pravidelná síť do bodových a řadových souborů o osmi patrech a nižších pětipodlažních blocích. V centru sídliště se nachází základní škola s přiléhajícím sportovním zázemím.

6.6. Kraví hora – nerealizováno

Další lokalitou bytového osídlení se měla stát Kraví hora, která dnes tvoří součást Národního parku Podyjí. Koncem roku 1970 přednesla tento návrh městské radě komise, zřízená pro zjištění nedostatků v sídlištní výstavbě.¹³⁰

Kraví horu pokládá za nejvhodnější území, neboť, jak uvádí *Znojemsko*: „*Kraví hora se nachází vzdušnou čarou asi jeden kilometr od středu města. Je to oblast oddělená od ruchu města, klidná a plně vyhovující pro bydlení.*“¹³¹ V tomtéž článku se pak operuje s čísly 5 000 bytů pro 15 000 obyvatel.

Že tento záměr byl myšlen zcela vážně, dokládají uskutečněné soutěže. V první řadě se muselo vyřešit přemostění. Zde se hodila potřeba rekonstrukce starého železničního mostu; most nový měl kombinovat dopravu železniční, silniční i pěší a v prodloužení dnešní ulice Dr. Milady Horákové spojit město s Kraví horou. Nejvýše ocenil národní výbor v soutěži návrh kolektivu Štátného ústavu dopravného projektování z Bratislavy (1970).¹³²

O osm let později pak proběhla další soutěž, tentokrát na sídliště samotné. Do dnešních dnů zůstaly ve znojemském archivu zachovány tři návrhy: architekta Judy ze Stavoprojektu Brno, kolektivu katedry urbanismu Českého vysokého učení technického v Praze a architektů Totušek–Pasternak.

Neznáme však výsledek soutěže a prameny se k této lokalitě navracejí jako k jedné z případných možností opět až v roce 1983.¹³³ Přestože se oba národní výbory snažily tento záměr realizovat, na nákladný monumentální projekt se zřejmě nedostalo potřebných financí.

6.7. Postup budování sídlištních souborů

S nedostatkem bytů se – tak jako v celé republice – potýkali i ve Znojmě. Bytovou tíseň zde ještě zvyšovaly byty v historické zástavbě, nevyhovující po hygienické stránce, spolu s přílivem tzv. novoosídlenců.

Nedostatek bytů těsně po válce mapuje *Týdeník pro pohraničí* v článku *Bytový problém v pohraničí*, kde autor zdůrazňuje potřebu rozsáhlejšího sídliště.¹³⁴ Ač se ročně v městských památkových rezervacích podařilo zajistit až 200 bytů, problém s nedostatkem bytů tak vyřešila až typizovaná panelová výstavba takřkajíc za hradbami města.¹³⁵

Ve Znojmě směřování bytové výstavby stanovil územní plán Státního projektového ústavu v Brně z roku 1956, který předurčil stavební vývoj výhledově na nadcházejících třicet let. Jeho podobu nám uchoval kronikář města svým opisem, kde zdůrazňuje, že: *„Rozšíření a přestavba celého města je v zásadě navrhována tak, aby dominantní význam historického jádra a okolního terénního reliéfu i s Hradištěm sv. Hypolita nebyl zástavbou potlačen.“*¹³⁶ Toho se docílilo správným výběrem stavenišť pro budoucí sídliště, jež byl dodržen až do ukončení budování panelových sídlišť v devadesátých letech sídlištěm u Městského lesíka. Směrný územní plán tak vymezil pět základních oblastí a jejich výstavbu rozvrhl do tří etap. Území stanovená plánem se sice dodržela, avšak rozvržení budovatelského plánu na jednotlivé etapy se projevilo na oněch třicet let jako předčasné.

Nejprve se ve třetím pětiletém plánu započalo lokalitou Pražská (1961). Zde novému sídlišti musely ustoupit staré dřevěné dvojdomky vystavěné jako provizorium v roce 1923.¹³⁷ Dále se upřela pozornost projektantů na celkový návrh podoby náměstí Svobody (1962), kde se také počítalo s byty. Tato lokalita ale vyžadovala náročnější asanační práce. Plynulejší výstavbě náměstí Svobody bránilo především silo zemědělského podniku spolu s administrativními budovami. Problém s náhradními prostory stavební odbor

vyřešil prostřednictvím přednostní výstavby administrativní budovy s bytovými jednotkami na náměstí Armády (projekt 1961). Roku 1969 se tak konečně daný prostor mohl očistit od nevhodných objektů.

Mezitím nerušeně vyrůstalo nové sídliště na Pražské, kde se roku 1965 započalo už i se stavbami komplexní vybavenosti – požární zbrojnicí a základní školou. Obě stavby byly definitivně dokončeny v roce 1967. Zvlášť slavnostní předání do užívání dne 3. září 1967 proběhlo na nové základní škole. Po dlouhých čtyřiatřiceti letech totiž šlo o další nově vystavěnou školní budovu pro znojemské děti.¹³⁸

O dalším postupu budování sídlišť rozhodla dohoda okresního národního výboru s městským odborem výstavby ze srpna 1967, kde jako další oblast zástupci vybrali Soudní vrch.¹³⁹ O dva roky později pak dokonce sestavili postup výstavby do následujícího žebříčku: 1. náměstí Svobody, 2. Pražská II, 3. Soudní vrch, 4. náměstí Armády, 5. Dukelská, 6. Pražská III – střed.¹⁴⁰ Do roku 1972 se realizovala sídliště na prvních třech místech v rozvrhu. V průběhu třetího roku páté pětiletky se naplno rozeběhla výstavba na náměstí Armády, dokončená občanskou vybaveností v roce 1978.

Sídliště na třídě Dukelských bojovníků pozdrželo vykoupení a následná asanace zemědělských usedlostí (1973), nepotřebných po kolektivizaci zemědělství. Na prahu šestého pětiletého plánu se začalo s budováním. To se táhlo až hluboko do osmdesátých let. Mezi lety 1980-1985 doplnil sídliště hotelový dům Dukla se společenskými prostorami a typizovaná základní škola.

Po dokončení obytného souboru při jižním cípu města se soustředění bytové výstavby přesunulo do místní části Přímětice, kde byli stavbaři se svoji prací hotovi až na počátku devadesátých let. V porevolučních letech vzniklo i menší sídliště o pěti panelových blocích při Městském lesíku. To však již ani vzdáleně nepřipomíná budovatelský rozmach sídlišť s plnou občanskou vybaveností, jakými jsou zvláště sídliště Dukelská a Pražská.

7. Znojemský průmysl

I když rozlehlá průmyslová čtvrť zabírá na mapě Znojma jednu třetinu všech zastavěných ploch, svým umístěním v jižní části nijak nezasahuje do panoramatu historického jádra, a to díky značnému výškovému rozdílu terénu města.

Průmyslovou čtvrť vymezují ulice Průmyslová – Vídeňská – Brněnská – Suchohrdelská, čímž má dobré napojení na důležitý dopravní tah Praha – Vídeň a příjezdovou cestu z Brna. Zároveň blízkost železnice umožňuje využití i tohoto druhu dopravy.

Výrobu zde zajišťovalo původně přes padesát závodů z oblasti strojírenství, kožedělnictví, porcelánu, keramiky a potravinářství. Součást průmyslové zóny poněkud nevhodně tvoří i dva hřbitovy na severním i jižním okraji.

7.1. Znojemská konzervárna a keramika

Již v roce 1946 dal městu okresní národní výbor naději na vybudování konzervárny ovoce a zeleniny.¹⁴¹ V září téhož roku dokonce vypracoval brněnský architekt Antonín Klimeš projekt ovocnářsko-vinařského družstva. Sídlo podniku mělo být vystavěno na Vídeňské ulici č. p. 47.¹⁴² Průčelí vystupovalo do ulice středovým rizalitem horizontálně děleným pásovými okny. Stavbu odlehčuje prosklená plocha v přízemí. Svým návrhem tak Klimeš navazuje na funkcionalistickou tradici české architektury. Tu zde ale doplňuje reliéfním ornamentem a jakýmsi „logem“ družstva v koruně stavby snad z neonových trubíc. Bohužel však ovocnářsko-vinařské družstvo zůstalo pouze projektem.

O tři roky později vypracoval brněnský profesor Adolf Liebscher regulační plán usměrňující mimo jiné i výstavbu průmyslových objektů.¹⁴³

S budováním vyhlášené znojemské Fruty se započalo až počátkem padesátých let dle podkladů projekční kanceláře Ústřední rady družstev v Praze. Konzervárna, dokončená v roce 1956, v sobě nesla prvorepublikový vliv baťovské architektury, jak poukazuje vnější ztvárnění stěn z neomítaných cihel s velkými členěnými okny a přiznanou konstrukcí železo-betonového

skeletu. Národní podnik i jeho budovy však bohužel podlely porevoluční privatizaci následované demolicí komplexu. Ve Znojmě tak do dnešních dní zůstal alespoň pozdější, neméně kvalitní příklad baťovských továrních budov.

Při Kotkově ulici rozšířil národní podnik Znojemská keramika nový sklad hotových výrobků. Projekt z roku 1957 vytvořil kolektiv Státního ústavu pro projektování závodů lehkého průmyslu ve Zlíně, který čerpal inspiraci ze svého domácího prostředí – přímo z „epicentra“ průmyslových staveb Tomáše Bati.

Další výstavba se v této lokalitě řídila podrobným územním plánem, který vytvořil Stavoprojekt Jihlava (1962).¹⁴⁴ Vytyčil území pro rozšíření, dostavbu závodů i vhodné plochy pro závody nové. Využití prostoru rozvrhl na základě charakteru výroby jednotlivých podniků a také počtu zaměstnanců.

7.2. Obuvnické závody

V srpnu 1967 započaly Pozemní stavby Brno realizaci nových skladů v Závodech Gustava Klimenta. Na ně hned na počátku sedmdesátých let navazovala výstavba pětipodlažní výrobní haly dle zlínského Centroprojektu, přímého pokračovatele kvalitní průmyslové architektury baťovské éry.¹⁴⁵

Hlavní projektant Milan Možný navrhl do prostoru těsně pod šestimetrovým zlomem terénu pětipodlažní univerzální výrobní stavbu se skeletovou konstrukcí. Ta se projevuje i na architektonickém výrazu, jak uvádí sám autor v *Architektuře ČSR*: „*Na sloupy je zavěšen předsazený obvodový plášť, vytvořený průběžnými pásy parapetů ze siporexových panelů a hliníkovými okny. Výrazná horizontalita objektu je přerušena vertikálami prosklených schodišť a plnými hmotami vzduchotechnických kanálů a výtahů.*“¹⁴⁶ V rámci první etapy, realizované 1972-1976, závod ještě doplnil objekt kuchyně s jídelnou, představený před uliční průčelí výrobní haly. Obě stavby propojil Možný dvěma spojovacími mosty.

V roce 1975 do budování obuvnických závodů zasáhl požár, kterému podlely staré výrobní objekty sloužící jako pomocné prostory.¹⁴⁷ Proto se rozhodlo o výstavbě nových skladů, správní budovy, zdravotnického střediska a vstupní haly. Druhá etapa proběhla v rozmezí let 1978-1985. Jejím autorem se stal opět Milan Možný a celý komplex Závodů Gustava Klimenta

ve dvou výškových úrovních tak působí dojmem jednotného architektonického řešení.

7.3. Technické a hospodářské stavby mimo průmyslovou oblast

Historizující stavby na náměstí Republiky doplnila na přelomu čtyřicátých a padesátých let moderní technická stavba vodojemu.¹⁴⁸ Po druhé světové válce se Znojmo potýkalo také s nedostatkem pitné vody, proto v roce 1948 městská vodárna požádala o vybudování vodojemu na náměstí Republiky. Dle projektu Viléma Lorence,¹⁴⁹ již Znojmu známého pražského architekta, provedly mezi léty 1949-1950 výstavbu Československé stavební závody ve spolupráci se Sigmou Pumpy Hranice.¹⁵⁰

Půdorys středového kruhového objektu, z kterého v ose vybíhají dvě lichoběžníková křídla, svým tvarem připomíná schematizovanou mašli, jenž ukrývá dvě rozlehlé kruhové nádrže pod terénem. Tento atypický půdorys tedy vychází z geometrického utváření celé stavby, začínající již pod povrchem terénu. Dvě kruhové nádrže od sebe odděluje třípodlažní technické zázemí na podélném půdorysu. Do jeho hmoty se ve středu obou delších stran tyto nádrže „zakusují“. V jediném nadzemním podlaží si však technické zázemí bere tuto hmotu zpět prostřednictvím kruhového středu, jenž v úrovni terénu pomyslně obě nádrže propojuje.

Vnější ztvárnění povrchu stavby napovídá její technický charakter kombinací neomítaných cihel a velkých členěných oken. Technicistní ráz zjemňovala výtvarná díla, původně doplňující obě průčelí.

Dodnes sleduje dění na náměstí Republiky *Alegorie řeky Dyje*. Vitraj znázorňuje řeku tradičně – jako pololežící dívku, opírající se pravým loktem o džbán, z kterého vylévá vodu. Nechybí zde ani typické atributy Znojemska: městský znak, vinná réva a okurky. Autor předlohy Vojtěch Kubašta, známý spíše svými grafikami pražských scénérií a ilustracemi, se zde tak vyjadřuje poněkud nezvyklým výtvarným prostředkem.

Na průčelí směrem do parku pokračoval ve výzdobě další vodní motiv – fontána. Na vrcholku dlouhého a užšího soklu po vzoru městského znaku hrdě rozpínala svá křídla moravská orlice s písmenem Z na srdečním štítku. Voda vytékala přibližně zprostřed soklu do nízké nádrže. Výrazně tak připomíná pítka,

čemuž by nasvědčovala i funkce vodojemu jako zásobárny pitné vody. Takový účel můžeme však pouze tušit, neboť fontána neodolala „ničivé živelnosti děti“¹⁵¹ snad již v roce 1958, kdy místní kronika zaznamenává nutnost opravy výzdoby. Nahradila ji alespoň dekorativně pojatá mříž vlnící se po vzoru vodní hladiny.

Mezi kvalitní znojemské hospodářské stavby se kdysi řadil i školní statek tehdejší Zemědělské mistrovské školy v Příměticích při Výrobní ulici. Z celého komplexu bohužel do dnešních dnů zbyla jen jedna budova upravená na ubytovnu. Ostatní trosky jsou postupně demolovány a některé objekty již definitivně zanikly.

Nejprve vytvořil brněnský architekt školený u samotného Le Corbusiera, Vladimír Beneš návrhy na konírnu, letní stáje, sýpku a administrativní budovu. Dle Benešových návrhů z poloviny padesátých let se nakonec zřejmě realizovala jen administrativní budova s konírnou, zbylé stavby již podlely dobové typizaci.

Beneš zde vytváří hospodářské budovy ve stylu lidové architektury s dřevěnými polovalbovými střechami a soklem z lomového kamene. Někdejší administrativní budova, proměněná v ubytovnu, už jen naznačuje toto Benešovo řešení. Celodřevěnou střechu nahradily pálené tašky, přibyla střešní okna. Jiná okna se naopak zazdila, úpravy se dostalo i vstupní části.

ZÁVĚR

Sledovali jsme urbanisticko-architektonický vývoj Znojma v nelehké době – od osvobození naší vlasti z područí německé říše až po vysvobození demokracie z komunistické totality. Znojmo prožívalo největší slávu za rakouské monarchie, kdy se stalo hospodářským i kulturním centrem dané oblasti. Tvořilo důležitou dopravní tepnu, spojující Prahu s Vídní. Po vydání tzv. Benešových dekretů přišlo město o společenskou vrstvu inteligence z řad sudetských Němců. Ve vylidněné oblasti nastal výrazný hospodářský pokles a do regionu se nahrnuli přistěhovalci bez citového pouta k dané oblasti, stejně jako bez znalostí zemědělské práce. Znojmo, jež dříve mohlo vcelku obstojně konkurovat i Vídni, nyní upadalo do provinční šedi, kam jej definitivně uvrhly železnou oponou uzavřené hranice.

Průměrnost architektonické produkce však překročily některé stavby, které zmiňuje nejen dobový tisk, ale i publikace současné, věnované obecnému uměleckému poválečnému vývoji. Znojmo tak z periferní šedi vyniklo především díky nové nemocnici od Milana Spurného, obuvnickým závodům Milana Možného a obchodnímu domu Dyje Bohuslava Fuchse. Právě posledně jmenovaná stavba se od oné průměrnosti odchylovala spíše negativně, jako příklad „*nadměrných obchodních domů*“.¹⁵² Dosavadní monografie Bohuslava Fuchse od Iloše Crhonka se dokonce této jeho stavbě raději vyhýbá a pouze ji zmiňuje v chronologickém výčtu architektonických realizací.¹⁵³ Tato bakalářská práce však na základě dosud neprobádaných archivních materiálů a tehdejší diskuse v týdeníku *Znojmsko* poukazuje na zásadní dobové souvislosti, které ovlivnily danou realizaci a které by při jejím kritickém hodnocení rozhodně neměly být opomíjeny. Naznačuje tak mnohem shovívavější cestu k posuzování obchodního domu Dyje, jež vyvolává dodnes emoce i mezi znojmskými občany.

Při zpětném pohledu do poválečné výstavby ve Znojmě se také zřetelně projevuje, jak se kvalita odvíjela od významnosti daného architektonického úkolu. Stavby menší důležitosti, jako například bytové domy či administrativní budovy, získával Stavoprojekt Jihlava bez výraznějšího obsazení v řadách architektů. Naopak realizace dobově významné získávali brněnští tvůrci, kdysi

věhlasní funkcionalisté. Specifické úkoly pak získávaly dokonce ateliéry z různých koutů Československa. Tak se stalo, že Znojmo získalo pozoruhodnou sportovní halu architekta Jiřího Siegela z Prahy, odkud vzešel i vodojem od Viléma Lorence, dále obuvnickou továrnu ze zlínského projektového ústavu a konečně i telekomunikační budovu ze Strojprojektu Luhačovice.

Tento exkurz do poválečného vývoje Znojma a jeho architektonické podoby rozhodně neuzavírá další možnosti bádání. Předkládá spíše rozvoj města v průběhu socialistického budování v dobových souvislostech, aby tak poukázal na to, co stálo v pozadí jednotlivých realizací. Stále zde zůstávají otevřeny mnohé otázky, jež pro omezený rozsah práce nemohly být zodpovězeny. Větší badatelskou pozornost by si jistě zasloužila zvláště problematika památkové péče v souvislosti s asanacemi, především drobných sakrálních objektů, a stavbami, jež vyplnily prázdné místo proluk. Znojmo nadále čeká nejen na podrobnou analýzu své nedávné minulosti, ale i na aktualizovanou monografii, neboť je tomu již více než čtyřicet let, co vyšla zatím poslední publikace shrnující dějiny a uměleckou činnost v tomto jihomoravském městě.¹⁵⁴

POZNÁMKY

1. Václav Richter – Bohumil Samek – Miloš Stehlík, *Znojmo*, Znojmo 1966.
2. Iveta Černá-Ševčíková, *Znojmo 1850-1950, urbanisticko-architektonický vývoj* (nepublikovaná diplomová práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 1997.
3. Jan Kozdas, Znojenské avenue, bulvár, velkoměstský šachovnicový systém ulic a jejich zaniklý památkový fond, in: *Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě 2001*, Znojmo 2002, s. 98-112.
4. Ibidem, s. 104.
5. Ibidem, s. 106.
6. Ibidem, s. 109.
7. Jana Stará, Průmyslové památky na Znojemsku, in: *Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě 2006*, Znojmo 2007, s. 56-71.
8. Ibidem, s. 62.
9. Miroslava Moučková, Ulice města Znojma: přehled názvů od 19. století po současnost, in: *Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě 1998*, Znojmo 1999, s. 103-111. – Vlastimil Janků, Názvy znojemských ulic a náměstí v průběhu věků, in: *Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě 1999*, Znojmo 2000, s. 111-125.
10. SOkA Znojmo, fond Městský národní výbor, kronika města za r. 1955, inv. č. K – I 569, s. 80.
11. K této tematice blíže: Tomáš Nohel, *Mimořádný lidový soud ve Znojmě v letech 1945-1948* (nepublikovaná diplomová práce), Historický ústav FFMU, Brno 2009.
12. Je nás jen 17 662, *Týdeník pro pohraničí II*, 1946, č. 50, 14. 12., s. 1.
13. Petice předaná panu předsedovi PNS Jožkovi Davidovi, *Týdeník pro pohraničí II*, 1946, č. 6, 9. 2., s. 2.
14. Program obnovy a výstavby Znojma, *Týdeník pro pohraničí II*, 1946, č. 32, 10. 8., s. 2.
15. Viz Petice (pozn. 13).
16. Viz kronika 1955 (pozn. 10), s. 81.
17. Viz Petice (pozn. 13).

18. Petr Pelčák – Vladimír Šlapeta – Ivan Wahla (edd.), *Bedřich Rozehnal*, Brno 2009, s. 14.
19. Ibidem.
20. Pavel Halík, Architektura padesátých let, in: Rostislav Švácha – Marie Platovská (edd.), *Dějiny českého výtvarného umění V. (1939 – 1958)*, Praha 2005, s. 296.
21. Za tento poznatek děkuji vedoucímu práce prof. Šváchovi.
22. Viz Halík (pozn. 20), s. 323.
23. Dobroslav Líbal – Lubomír Reml, *Polička: Historický a architektonický vývoj královského města a okolí*, Praha 1961.
24. Rostislav Švácha, Architektura 1958-1970, in: Rostislav Švácha – Marie Platovská (edd.), *Dějiny českého výtvarného umění VI/1 (1958-2000)*, Praha 2007, s. 42.
25. Další označení této lokality jsou i Soudní vrch či Na Spravedlnosti.
26. Švácha, Architektura 1958-1970 (pozn. 24), s. 61.
27. Chaty nejen pro rekreaci, *Znojensko 8 (XVII)*, 1967, č. 2, 11. 1., s. 1.
28. Za tento příměr děkuji vedoucímu práce.
29. Ve znojenské panelárně zahájí zkušební provoz, *Znojensko 9 (XVIII)*, 1968, č. 25, 19. 6., s. 1.
30. Státní okresní archiv Znojmo, fond Městský národní výbor, kronika města z r. 1968, inv. č. K – II 582, s. 18.
31. Ibidem, s. 20.
32. Na pomoc stavebníkům rodinných domků, *Znojensko 11 (XX)*, 1970, č. 11, 18. 3., s. 1.
33. Švácha, Architektura 1958-1970 (pozn. 24), s. 40.
34. O existenci této stavby informuje pouze monografie: Iloš Crhonek, *Architekt Bohuslav Fuchs*, Brno 1995, s. 191.
35. Petr Kratochvíl, Architektura sedmdesátých a osmdesátých let, in: Rostislav Švácha – Marie Platovská (edd.), *Dějiny českého výtvarného umění VI/1 (1958-2000)*, Praha 2007, s. 397.
36. Ibidem, s. 399.
37. H. N., Znojmo je větší, *Znojensko 17 (XXVI)*, 1976, č. 31, 4. 8., s. 1.
38. Dnešní sídlo Komerční banky.

39. Petra Gajdová, *Architektka Růžena Žertová* (nepublikovaná diplomová práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2010, s. 12.
40. Dnes budova známá spíše jako TIP klub.
41. Viz Kratochvíl (pozn. 35), s. 388.
42. Za určení autorství děkuji historiku nádražní architektury Mojmíru Krejčířkovi.
43. Obnovení železniční dopravy ve Znojmě před 40 lety, *Znojensko* 26 (XXXV), 1985, č. 22, 29. 5., s. 2.
44. Vladimír Jodas, *Opis pamětní knihy dopravního úřadu ve Znojmě* (nepublikovaný strojopis), Znojmo 2005, s. 13. K dispozici v kanceláři Regionální správy majetku ČD ve Znojmě.
45. Mojmír Krejčířík, *Znojmo* (nepublikovaný rukopis k připravované publikaci *Česká nádraží: architektura a stavební vývoj IV*), 2011, s. 1.
46. Ibidem.
47. <http://www.archiweb.cz/architects.php?action=show&id=2485&type=arch>, vyhledáno 18. 3. 2011.
48. Archiv Odboru výstavby Městského úřadu ve Znojmě, Zastavovací podmínky a průvodní zpráva, 18. 7. 1953, s. 2.
49. Název Gottwaldova třída se používal pro dnešní ulici 17. listopadu v rozmezí let 1948-1989.
50. Viz Zastavovací podmínky a průvodní zpráva (pozn. 48).
51. Ibidem, s. 3.
52. Viz kronika 1955 (pozn. 10), s. 197.
53. Viz Černá-Ševčíková (pozn. 2), s. 91.
54. Ibidem.
55. http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=1721, vyhledáno dne 5. 3. 2011.
56. Jak jsme budovali památník, *Kupředu Znojensko-moravská Kubáni V*, 1955, č. 17-18, 22. 4., s. 1.
57. Poděkování vám, osvoboditelé!, *Brněnský kraj IV*, 1952, č. 21, 10. 11., revers předního listu obálky.
58. Viz Jak jsme budovali památník (pozn. 56).
59. <http://www.kostely.tnet.cz/?load=detail&id=12477>, vyhledáno dne 5. 3. 2011.
60. SOkA Znojmo, fond Archiv města Znojma, Městský stavební úřad 1825-1945 (1958), dopis ze dne 22. 4. 1949, inv. č. 28, sign. 616/7.

61. SOkA Znojmo, fond Archiv města Znojma, Městský stavební úřad 1825-1945 (1958), dopis ze dne 24. 4. 1950, inv. č. 28, sign. 616/7.
62. SOkA Znojmo fond Archiv města Znojma, Městský stavební úřad 1825-1945 (1958), dopis ze dne 25. 5. 1950, inv. č. 28, sign. 616/7.
63. Viz www.kostely.tnet.cz (pozn. 59).
64. Zdeněk Kudělka – Jindřich Chatrný (edd.), *O nové Brno: Brněnská architektura 1919-1939* (kat. výst.), Muzeum města Brna 1997, s. 93.
65. Viz Černá-Ševčíková (pozn. 3.), s. 62.
66. Hedvika Kolaříková, Ke stavbě obchodního domu, *Znojemsko 9* (XVIII), 1968, č. 26, 26. 6., s. 3.
67. Ibidem.
68. Archiv Odboru výstavby Městského úřadu ve Znojmě, Zápis o místním šetření konaném dne 4. dubna 1967.
69. Název náměstí Míru se používalo pro Masarykovo náměstí v rozmezí let 1948-1989.
70. Znojmo, asanační podrobný územní plán historického jádra města – Průvodní zpráva k předběžnému návrhu 1966, Národního památkového ústavu v Brně, sign. 4 5 10271/1.
71. Viz Kolaříková (pozn. 66).
72. Oceněné práce, *Československý architekt XVI*, 1970, č. 15, 20. 8., s. 1.
73. Pracovníci OPP Znojmo píší, *Znojemsko 9* (XVIII), 1968, č. 23, 5. 6., s. 1.
74. Viz Kolaříková (pozn. 66).
75. Ibidem.
76. Tento poznatek vychází z rozhovoru s Ing. arch. Josefem Opatřilem uskutečněný 1. 2. 2011 ve Vranově nad Dyjí.
77. Bohuslav Fuchs – Kamil Fuchs, Jde ještě o obchodní dům, *Znojemsko 9* (XVIII), 1968, č. 28, 10. 7., s. 3.
78. Ibidem.
79. Ibidem.
80. Ibidem.
81. Jan Sedlák, Ještě jednou ke stavbě na náměstí Míru, *Znojemsko 9* (XVIII), 1968, č. 32, 7. 8., s. 3.
82. Archiv Odboru výstavby Městského úřadu ve Znojmě, dopis ze dne 25. 6. 1968.

83. Archiv Odboru výstavby Městského úřadu ve Znojmě, dopis ze dne 26. 6. 1968.
84. Potvrzeno samotným autorem prováděcího projektu ing. arch. Josefem Opatřilem.
85. Archiv Odboru výstavby Městského úřadu ve Znojmě, Zpráva k problematice stavby obchodního domu ve Znojmě z 1. 3. 1971.
86. Viz Bohuslav Fuchs – Kamil Fuchs (pozn. 77).
87. Tento poznatek vychází z rozhovoru s Ing. arch. Josefem Opatřilem uskutečněný 1. 2. 2011 ve Vranově nad Dyjí.
88. Archiv Odboru výstavby Městského úřadu ve Znojmě, dopis ze dne 5. 5. 1967.
89. Viz dopis ze dne 25. 6. 1968 (pozn. 82).
90. Viz Bohuslav Fuchs – Kamil Fuchs (pozn. 77).
91. Za určení ideové předlohy děkuji vedoucímu práce prof. Šváchovi.
92. Švácha, *Architektura 1958-1970* (pozn. 24), s. 67.
93. Jiří Kacetyl, 42. Obchodní dům Dyje, <http://www.znojnocity.cz/42-obchodni-dum-dyje/d-2856/p1=4894>, vyhledáno 8. 4. 2011. Autorem této myšlenky je PhDr. Jan Kozdas z Národního památkového ústavu.
94. H. N., Obchodní středisko Dyje zahájilo, *Znojemska* 16 (XXV), 1975, č. 9, 5. 3., s. 1, 2.
95. International Council on Monuments and Sites (*Mezinárodní rada pro památky a sídla*). Jde o mezinárodní organizaci zabývající se ochranou kulturního dědictví.
96. Otakar Nový, Bohuslav Fuchs, nejvýraznější umělec české architektonické avantgardy, in: *Pocta Bohuslavu Fuchsovi: Sborník referátů z mezinárodní vědecké konference v Brně*, Brno 1995, s. 14.
97. Stavba byla především politickým rozhodnutím Socialistického svazu mládeže, kdy jeden z vrcholných představitelů ze Znojemska pocházel (za tuto informaci děkuji PhDr. Janu Kozdasovi z Národního památkového ústavu).
98. Viz Bohuslav Fuchs – Kamil Fuchs (pozn. 77).
99. Archiv Odboru výstavby Městského úřadu ve Znojmě, Administrativní budova Znojmo, Technická zpráva, červen 1969.

100. http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=1720&pers_publication=1#pers_publication, vyhledáno 27. 3. 2011.
101. Jana Stará, *Meziválečná architektura ve Znojmě (1918-1938)* (nepublikovaná postupová práce), Katedra dějin umění FFUP, Olomouc 2005, s. 20-21.
102. J. S. [Jiří Siegel], Sportovní hala Znojmo, *Československý architekt XXXI*, 1985, č. 14, červenec, s. 3.
103. Ibidem.
104. Ibidem.
105. Autorství zjištěno na základě rozhovoru s ing. arch. Jiřím Siegelem z 2. 3. 2011 (Praha).
106. Do dnešních dnů zbyla z původní „dvojplastiky“ pouze kovová část.
107. O Směrném územním plánu města Znojma z roku 1956 nás informuje pouze Kronika města Znojma 1956 na s. 71.
108. *Znojensko* 4 (XVIII), 1963, č. 51-52, 18. 12., s. 7.
109. Jan Klimeš, Kdy budou předány lázně?, *Znojensko* 6 (XV), 1965, č. 4, 27. 1., s. 1.
110. *Znojensko* 6 (XV), 1965, č. 42, 6. 10., s. 4.
111. R. Z., Událost na náměstí Svobody. Aby bylo více místa!, *Znojensko* 10 (XIX), 1969, č. 6, 5. 2., s. 1.
112. Viz Pelčák–Šlapeta–Wahla (pozn. 18).
113. František Čermák, Cesta zdravotnické architektury v Československu od roku 1945, *Architektura ČSR XIV*, 1955, č. 4, s. 139.
114. Viz Pelčák–Šlapeta–Wahla (pozn. 18).
115. Oblastní nemocnice ve Znojmě se již začíná rýsovat, *Týdeník pro pohraničí II*, č. 50, 14. 12. 1946, s. 1.
116. O roce 1959, o zimním stadionu a jiných věcech, *Znojensko* 1 (X), č. 3, 14. 1. 1960, s. 3.
117. Na pomoc výstavbě nové nemocnice, *Znojensko* 11 (XX), 1970, č. 19, 13. 5., s. 2.
118. František Čermák, Nové realizace i projekty zdravotnického oboru v Československu, *Architektura ČSR XXII*, 1963, č. 10, s. 606.
119. Ibidem, s. 602.
120. Ibidem, s. 608.

121. Eva Hejdová, *Architektura s barvou naděje, Československý architekt XXXI*, 1985, srpen, č. 15, s. 4.
122. *Architektura ČSR XXXV*, 1976, č. 8, revers předního listu obálky.
123. Michal Gross–Miloslav Ambrož, *Znamení života a zdraví, Znojensko 26 (XXXV)*, č. 5, 6. 2. 1985, s. 4.
124. Nemocnice s Poliklinikou Československo-sovětského přátelství ve Znojmě, *Architektura ČSR XXXIV*, 1975, č. 5, s. 211.
125. Artmix, Česká televize, vysíláno dne 19. 2. 2011 ve 22:10, odkaz: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10123096165-artmix/>, vyhledáno 28. 2. 2011.
126. Archiv Odboru výstavby Městského úřadu ve Znojmě, dopis ze dne 24. 7. 1971.
127. Jak dál ve výstavbě bytů, *Znojensko 10 (XIX)*, 1969, č. 28, 9. 7., s. 3.
128. SOkA Znojmo, fond Městský národní výbor, kronika města za r. 1967, inv. č. K – II 581, s. 53.
129. Ibidem.
130. SOkA Znojmo, fond Městský národní výbor, kronika města za r. 1970, inv. č. K – II 584, s. 73-74.
131. H. N., Směr další bytové výstavby ve Znojmě, *Znojensko 13 (XXII)*, 1972, č. 16, 19. 4., s. 2.
132. *Znojensko 11 (XX)*, 1970, č. 29, 22. 7., s. 1.
133. SOkA Znojmo, fond Městský národní výbor, kronika města za r. 1983, inv. č. K – II 597, s. 76.
134. Bytový problém v pohraničí, *Týdeník pro pohraničí II*, 1946, č. 23, 8. 6., s. 2.
135. Ivo Hlobil, Městské památkové rezervace v padesátých letech, in: Rostislav Švácha – Marie Platovská (edd), *Dějiny českého výtvarného umění V. (1939 – 1958)*, Praha 2005, s. 329-339.
136. SOkA Znojmo, fond Městský národní výbor, kronika města za r. 1956, inv. č. K – I 570, s. 76.
137. SOkA Znojmo, fond Městský národní výbor, kronika města za r. 1954, inv. č. K – I 568, s. 415.
138. Viz kronika města za r. 1967 (pozn. 128).
139. Ibidem, s. 61.

140. SOkA Znojmo, fond Městský národní výbor, kronika města za r. 1969, inv. č. K – II 583, s. 71-72.
141. Znojemská všehochuť, *Týdeník pro pohraničí* II, 1946, č. 25, 22. 6., s. 2.
142. Pravděpodobně vedle dnešního Autodružstva.
143. Viz kronika města za r. 1954 (pozn. 137), s. 222.
144. Předběžný podrobný územní plán uložený ve Státním okresním archivu Znojmo postrádá dataci. Datováno do roku 1962 na základě článku Fakta a zajímavosti: jak šla léta, *Znojemsko* 26 (XXXV), 1985, č. 15, 17. 4., s. 4.
145. Centroprojekt, *Československý architekt* XXXI, 1985, č. 18, září, s. 4.
146. M. M. [Milan Možný], Závody Gustava Klimenta, *Architektura ČSR* XXXVIII, 1979, č. 9, s. 416.
147. Jiří R., Jak pokračuje výstavba ZGK?, *Znojemsko* 24 (XXXIII), 1983, č. 3, 19. 1., s. 2.
148. Vodojem je zapsán do Ústředního seznamu kulturních památek ČR.
149. Dle slov pracovnice Národního památkového ústavu Mgr. Jany Staré je Lorencovo autorství vžité, avšak těžko doložitelné. Sama Mgr. Stará však o jeho autorství nepochybuje. Viz Stará – Průmyslové památky na Znojemsku (pozn. 7), s. 62. Na Lorencovo působení může poukazovat i archivně doložené působení Viléma Lorence ve Znojmě v době, kdy rovněž vzniká i projekt k vodojemu.
150. Beinhauer, *Znojmo: pitná voda a vodojem na náměstí Republiky* (nepublikovaný rukopis), uloženo v archivu Vodárenské, a. s. divize Znojmo.
151. SOkA Znojmo, fond Městský národní výbor, kronika města za r. 1960, inv. č. K – II 574, s. 45.
152. Viz Hlobil (pozn. 135), s. 339.
153. Iloš Crhonek, *Architekt Bohuslav Fuchs*, Brno 1995, s. 190.
154. Viz Richter–Samek–Stehlík (pozn. 1).

POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

ARCHIVNÍ PRAMENY

Archiv Odboru výstavby, Městský úřad ve Znojmě

- Spisy k jednotlivým stavbám dle čísel popisných

Státní okresní archiv Znojmo, fondy:

- Okresní národní výbor Znojmo
- Městský národní výbor Znojmo, Oddíl: Kronika města Znojma - kroniky města (1918) 1946-1990
- Městský stavební úřad 1825-1945 (1958)
- Městský národní výbor Znojmo, neinventarizovaný materiál
- Střední zemědělská škola Znojmo, neinventarizovaný materiál
- Archiv města Znojma

Vodárenská, a. s. divize Znojmo

- S/15 Projekt skupinového vodovodu

České dráhy Regionální správa majetku Znojmo

- Vladimír Jodas, *Opis pamětní knihy dopravního úřadu ve Znojmě* (strojopis), Znojmo 2005.
- Projekt k nádražní budově

Moravský zemský archiv v Brně, fond:

- Znojemská Fruta, n. p., Znojmo

Oddělení dějin architektury a urbanismu, Muzeum města Brna

- Antonín Klimeš: Ovocnářsko-vinařské družstvo, inv. č. 240 418-420
- Antonín Klimeš: urbanistická studie, inv. č. 240 517-522
- Mojmír Kyselka: návrh radnice ve Znojmě, inv. č. 249 498-508
- Mojmír Kyselka: návrh novostavby a radnice ve Znojmě, inv. č. 249 684-694
- Bedřich Rozehnal: studie oblastní nemocnice, inv. č. 257 749-750

- Bedřich Rozehnal: oblastní nemocnice ve Znojmě, inv. č. 213 419-422
- Bedřich Rozehnal: oblastní nemocnice, hospodářská budova, inv. č. 213 428-439
- Josef Kranz: poštovní budova (část fasády), inv. č. 233 403
- Josef Kranz: poštovní budova (návrh uliční fasády), inv. č. 233 382
- Vladimír Beneš: návrh úpravy domu na vinařský sklep, inv. č. 231 601
- Vladimír Beneš: hospodářská stavení školního statku, inv. č. 231 670, 231 672, 231 673, 231 674

Oddělení dokumentace a knihovny, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně

- Znojmo, asanační PÚP, inv. č. 4 5 10271/1

Ing. arch. Jiří Siegel – soukromý archiv

- Dobové fotografie sportovní haly ve Znojmě

NEPUBLIKOVANÉ PRÁCE

- Iveta Černá-Ševčíková, *Znojmo 1850-1950 urbanisticko-architektonický vývoj* (diplomová práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 1997.
- Jana Stará, *Meziválečná architektura ve Znojmě (1918-1938)* (postupová práce), Katedra dějin umění FFUP, Olomouc 2005.
- Jana Stará, *Meziválečná architektura na jihozápadní Moravě (1918-1938): Znojmo, Moravský Krumlov, Moravské Budějovice, Jaroměřice nad Rokytnou, Bítov* (diplomová práce), Katedra dějin umění FFUP, Olomouc 2008.
- Tomáš Nohel, *Mimořádný lidový soud ve Znojmě v letech 1945-1948* (bakalářská práce), Historický ústav FFMU, Brno 2009.
- Beinhauer, *Znojmo: pitná voda a vodojem na náměstí Republiky* (rukopis), uloženo v archivu Vodárenské, a. s. divize Znojmo.
- Petra Gajdová, *Architektka Růžena Žertová* (diplomová práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2010.
- Mojmír Krejčířík, *Znojmo* (rukopis k připravované publikaci *Česká nádraží: architektura a stavební vývoj IV*), 2011.

LITERATURA

Abecední seznam literatury

- Iloš Crhonek, *Architekt Bohuslav Fuchs*, Brno 1995.
- Oldřich Ševčík – Ondřej Beneš, *Architektura 60. let. "zlatá šedesátá léta" v české architektuře 20. století*, Praha 2009.
- Petr Pelčák – Vladimír Šlapeta – Ivan Wahla (edd.), *Bedřich Rozehnal*, Brno 2009.
- Zdeněk Kudělka, *Bohuslav Fuchs*, Praha 1966.
- František Jurča (ed.), *Čtvrtstoletí budování socialistického Znojemska*, Znojmo 1970.
- Rostislav Švácha – Marie Platovská (edd.), *Dějiny českého výtvarného umění V. (1939-1958)*, Praha 2005.
- Rostislav Švácha – Marie Platovská (edd.), *Dějiny českého výtvarného umění VI/1 (1958-2000)*, Praha 2007.
- Pavel Vlček (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004.
- Zdeněk Konečný – František Mainuš, *Kronika osvobození Jihomoravského kraje*, Brno 1962.
- Zdeněk Kudělka – Jindřich Chatrný (edd.), *O nové Brno: Brněnská architektura 1919-1939* (kat. výst.), Muzeum města Brna 1997.
- *Poceta Bohuslavu Fuchsovi: Sborník referátů z mezinárodní vědecké konference v Brně*, Brno 1995.
- Dobroslav Líbal – Lubomír Reml, *Polička: Historický a architektonický vývoj královského města a okolí*, Praha 1961.
- Jindřich Vybíral – Jan Sedlák – Iveta Černá et al., *Slavné vily Jihomoravského kraje*, Praha 2007.
- Iloš Crhonek, *Školy jihomoravského kraje 1945-1970*, Brno 1971.
- Petr Kratochvíl et al., *Velké dějiny země Koruny české: Architektura*, Praha 2009.
- *Zásobování královského města Znojma vodou*, Znojmo 2008.
- Václav Richter – Bohumil Samek – Miloš Stehlík, *Znojmo*, Znojmo 1966.

Chronologický seznam literatury

- Dobroslav Líbal – Lubomír Reml, *Polička: Historický a architektonický vývoj královského města a okolí*, Praha 1961.
- Zdeněk Konečný – František Mainuš, *Kronika osvobození Jihomoravského kraje*, Brno 1962.
- Zdeněk Kudělka, *Bohuslav Fuchs*, Praha 1966.
- Václav Richter – Bohumil Samek – Miloš Stehlík, *Znojmo*, Znojmo 1966.
- František Jurča (ed.), *Čtvrtstoletí budování socialistického Znojemska*, Znojmo 1970.
- Iloš Crhonek, *Školy jihomoravského kraje 1945-1970*, Brno 1971.
- Iloš Crhonek, *Architekt Bohuslav Fuchs*, Brno 1995.
- *Pocta Bohuslavu Fuchsovi: Sborník referátů z mezinárodní vědecké konference v Brně*, Brno 1995.
- Zdeněk Kudělka – Jindřich Chatrný (edd.), *O nové Brno: Brněnská architektura 1919-1939* (kat. výst.), Muzeum města Brna 1997.
- Pavel Vlček (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004.
- Rostislav Švácha – Marie Platovská (edd.), *Dějiny českého výtvarného umění V. (1939-1958)*, Praha 2005.
- Rostislav Švácha – Marie Platovská (edd.), *Dějiny českého výtvarného umění VI/1 (1958-2000)*, Praha 2007.
- Jindřich Vybíral – Jan Sedlák – Iveta Černá et al., *Slavné vily Jihomoravského kraje*, Praha 2007.
- *Zásobování královského města Znojma vodou*, Znojmo 2008.
- Petr Kratochvíl et al., *Velké dějiny země Koruny české: Architektura*, Praha 2009.
- Petr Pelčák – Vladimír Šlapeta – Ivan Wahla (edd.), *Bedřich Rozehnal*, Brno 2009.
- Oldřich Ševčík – Ondřej Beneš, *Architektura 60. let. "zlatá šedesátá léta" v české architektuře 20. století*, Praha 2009.

PERIODIKA

Regionální tisk:

- *Týdeník pro pohraničí* 1945-1947
- *Kupředu Znojensko – moravská Kubáni!* 1951-1959
- *Znojensko* 1960-1990
- Poděkování vám, osvoboditelé!, *Brněnský kraj* IV, 1952, č. 21, 10. 11., revers předního listu obálky.

Ročenky Státního okresního archivu Znojmo

- Miroslava Moučková, Ulice města Znojma: přehled názvů od 19. století po současnost, in: *Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě 1998*, Znojmo 1999, s. 103-111.
- Vlastimil Janků, Názvy znojenských ulic a náměstí v průběhu věků, in: *Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě 1999*, Znojmo 2000, s. 111-125.
- Jan Kozdas, Znojenské avenue, bulvár, velkoměstský šachovnicový systém ulic a jejich zaniklý památkový fond, in: *Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě 2001*, Znojmo 2002, s. 98-112.
- Jana Stará, Průmyslové památky na Znojensku, in: *Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě 2006*, Znojmo 2007, s. 56-71.

Architektura ČSR

- František Čermák, Cesta zdravotnické architektury v Československu od roku 1945, *Architektura ČSR* XIV, 1955, č. 4, s. 123-144.
- František Čermák, Nové realizace i projekty zdravotnického oboru v Československu, *Architektura ČSR* XXII, 1963, č. 10, s. 601-611.
- Nemocnice s poliklinikou Československo-sovětského přátelství ve Znojmě, *Architektura ČSR* XXXIV, 1975, č. 5, s. 206-211.
- M. M. [Milan Možný], Závody Gustava Klimenta, *Architektura ČSR* XXXVIII, 1979, č. 9, s. 416-417.

Československý architekt

- Nemocnice ve Znojmě, *Československý architekt* VIII, 1962, č. 1, 29. 1., s. 3.

- Oceněné práce, *Československý architekt XVI*, 1970, č. 15, 20. 8., s. 1-2.
- J. S. [Jiří Siegel], Sportovní hala Znojmo, *Československý architekt XXXI*, 1985, č. 14, červenec, s. 3.
- Eva Hejdová, Architektura s barvou naděje, *Československý architekt XXXI*, 1985, srpen, č. 15, s. 1, dokončení s. 4.
- Centropjekt, *Československý architekt XXXI*, 1985, č. 18, září, s. 4-5.

INTERNET

- <http://www.archiweb.cz/architects.php?action=show&id=2485&type=arch>, vyhledáno 18. 3. 2011.
- <http://www.kostely.tnet.cz/?load=detail&id=12477>, vyhledáno dne 5. 3. 2011.
- http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=1721, vyhledáno dne 5. 3. 2011.
- http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=1720&pers_publication=1#pers_publication, vyhledáno 27. 3. 2011.
- <http://www.znojmocity.cz/42-obchodni-dum-dyje/d-2856/p1=4894>, vyhledáno 8. 4. 2011.
- <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10123096165-artmix/>, vyhledáno 28. 2. 2011.
- Václav Kokeš, K panelovému domu, <http://pasik4a.blog.cz/1001/k-panelovemu-domu>, vyhledáno 5. 12. 2010.
- Jiří Schmidt, Rozhovor s Jiřím Siegelem, <http://www.bydleniq.cz/architektura-a-design/rozhovory/rozhovor-s-jirim-siegelem/>, vyhledáno 10. 1. 2011

SUMMARY

This bachelor thesis is based on summarizing of architectonic and urban development in southwest Moravian town Znojmo between years 1945 and 1989. Znojmo, in former times a significant centre of this area, became depopulated and turned into a border town after the Second World War due to the expulsion of the Sudeten Germans and the Iron Curtain. It is this displacement of the periphery that corresponds to the architectural quality of most of the time of production. So our specialist literature pays very little attention to Znojmo during the socialist era. The bachelor thesis presented fully inserted into the context of architectural production in the former Czechoslovakia and puts more emphasis on the buildings that are defying the then mediocrity.

At first, work brings the chronological development of the postwar restoration of the city centre and socialist construction. Considerable space is devoted to the department store Dyje designed by the significant Brno functionalist Bohuslav Fuchs. This modern building is located in the centre of the historic buildings of urban conservation area, which raises the debate about the quality and suitability of the site. However, the work provides yet unexplored archival material about the construction circumstances, which explains a lot and offers a fresh perspective on the implementation. The Znojmo station and the new hospital are among others important buildings. Attention has focused on industrial buildings, particularly from the shoe factories designed by Milan Možný, and the apartment buildings, *panelák blocks*. The work often refers to the issue of heritage preservation in relation to sanitation numerous small religious buildings but also in connection with the controversial location of the Fuchs store.

This excursion into the post-war development of Znojmo and its architectural design certainly does not restrict the possibility of further research. There are still many open questions limiting the scope of work and those can not be answered.

SEZNAM OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

1 / Asanační plán, Lubomír Reml, 1958, pohled do ulice Horní Česká, reálný stav, foto: SOkA Znojmo (neinventarizováno)

2 / Asanační plán, Lubomír Reml, 1958, pohled do ulice Horní Česká, navrhovaný stav, foto: SOkA Znojmo (neinventarizováno)

3 / Návrh lidové hvězdárny, 1962, nerealizováno, foto: Městský úřad Znojmo

4 / Památník československo-sovětského přátelství na Žižkově náměstí, Jaroslav Hampl – Karel Štěpánek, 1972, odstraněn, foto: *Znojmsko* 13 (XXII), 1972, č. 21, 24. 5., s. 1

5 / Bytový dům na Havlíčkově ulici, 1974, 2. polovina 80. let, foto: Monika Mažárová 14. 10. 2010

6 / Středisko zimních sportů, Ctibor Seliga, 1966, jihovýchodní pohled, foto: Městský úřad Znojmo

7 / Zimní stadion, Ctibor Seliga, 1967-1980, foto: Monika Mažárová 14. 10. 2010

8 / Administrativní budova Agrocentra, Jan Sedlák, počátek 80. let, foto: Monika Mažárová 18. 4. 2011

9 / Návrh pobočky Státní banky československé, Zdeněk Baueršima, 1979, foto: Městský úřad Znojmo

10 / Pobočka SBČS, dnes Komerční banka, Zdeněk Baueršima, 1979-1982, foto: Monika Mažárová 16. 4. 2011

11 / Přístavba ke střední zdravotnické škole, 80. léta, foto: Monika Mažárová 14. 10. 2010

12 / Telekomunikační budova, přelom 80. a 90. let, foto: Monika Mažárová 14. 10. 2010

13 / Přednádražní prostor, foto:

<http://www.mapy.cz/#mm=F@x=136884432@y=131572544@z=16>, vyhledáno

15. 4. 2011

14 / Znojenské nádraží v květnu 1945, foto: ČD Regionální správa majetku

15 / Nádražní budova, Pavel Moravec, 1949-1952, foto: Václav Richter –

Bohumil Samek – Miloš Stehlík, *Znojmo*, Znojmo 1966, obr. 94

16 / Bytový dům při nádražní budově, 1. polovina 50. let, foto: Monika Mažárová

16. 4. 2011

17 / Nádražní pošta, Josef Kranz, 1955, foto: Monika Mažárová 16. 4. 2011

18 / Návrh úpravy přednádraží s pomníkem, Arnošt Krejza, 1953,

nerealizováno, foto: Městský úřad Znojmo

19 / Projekt přednádražního prostoru, Milan Steinhauser, 1964, perspektiva,

foto: Městský úřad Znojmo

20 / Budova celní správy, 1988, foto: Monika Mažárová 18. 4. 2011

21 / Mariánské náměstí, foto:

http://www.znojnocity.cz/02/g-2474/id_obrazky=3207&p1=4894, vyhledáno dne

13. 4. 2011

22 / Administrativní budova Západomoravských elektráren s prodejnou, dnes

Café Paris, Adolf Liebscher – Hugo Pospíšil, po roce 1947, foto: Monika

Mažárová 18. 4. 2011

23 / Definitivní studie řešení obchodního střediska ve Znojmě na Mariánském

náměstí, Zdeněk Lang–Zdeněk Denk, 1969, nerealizováno, foto: SOkA Znojmo

(neinvestováno)

24 / Památník Rudé armády, Mariánské náměstí, Jaromír Sirotek a Konrád

Babraj, 1951-1952, foto: Monika Mažárová 16. 4. 2011

25 / Bourání Kaple Panny Marie Pomocné, 1952, foto:

<http://www.kostely.tnet.cz/?load=detail&id=12477>, vyhledáno dne 5. 3. 2011

26 / Odhalení památníku Rudé armády, 2. 11. 1952, foto: Poděkování vám, osvoboditelé!, *Brněnský kraj IV*, 1952, č. 21, 10. 11., revers předního listu obálky

27 / Masarykovo náměstí, foto:

<http://www.mapy.cz/#mm=F@x=136862656@y=131577792@z=15>, vyhledáno 15. 4. 2011

28 / Předválečný stav horní fronta Masarykova náměstí, foto: Městský úřad Znojmo

29 / Návrh na dostavbu radnice, Adolf Liebscher, 1946, nerealizováno, foto: Městský úřad Znojmo

30 / Návrh na dostavbu radnice, Vilém Lorenc, 1948, nerealizováno, foto: SOkA Znojmo (neinventarizovaný materiál)

31a, b / Návrh na dostavbu radnice, Mojmír Kyselka a spolupracovníci, 1948, nerealizováno, foto: SOkA Znojmo (neinventarizováno)

32 / Zdena Zábrodská, Znojmo: asanační PÚP, 1966, Masarykovo náměstí, navrhované řešení, foto: Národní památkový ústav v Brně, inv. č. 4 5 10271/1

33 / Obchodní dům Dyje, Bohuslav Fuchs – Kamil Fuchs, 1971-1975, foto: http://www.znojmocity.cz/01/g-2506/id_obrazky=3255&p1=4894, vyhledáno 18. 4. 2011

34 / Návrh obchodního domu Dyje, Bohuslav Fuchs – Kamil Fuchs, 1971-1975, foto: Městský úřad Znojmo

35 / Návrh budovy českého divadla v Brně, Bohuslav Fuchs, 1939, foto: Zdeněk Kudělka, *Bohuslav Fuchs*, Praha 1966, s. 38

36 / Okresní klub Mládeže, Nohel, 80. léta, foto: Monika Mažárová 16. 4. 2011

37 / Jihlava, Prior, Zdeněk Sklepek, 1983, foto:

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?lang=d&detail=82037>, vyhledáno 15. 4. 2011

38 / Náměstí Svobody, foto:

<http://www.mapy.cz/#mm=F@x=136857600@y=131598432@z=15>, vyhledáno
15. 4. 2010

39 / Model úpravy náměstí Svobody, Milan Steinhauser – Pavel Lukš, 1962,
foto: SOkA Znojmo (neinventarizováno)

40 / Městské lázně, 1965, foto: Monika Mažárová 16. 4. 2011

41 / Administrativní budova, 1971, foto: Monika Mažárová 14. 10. 2010

42 / Tzv. Bílý dům, Milan Steinhauser, 1979, foto: Monika Mažárová 18. 4. 2011

43 / Památník Budovatel, Milan Steinhauser – Miloš Axman, 1985, odstraněno,
foto: Městský úřad Znojmo

44 / Sportovní hala, Jiří Siegel, 1979-1985, pohled od tribuny atletického
stadionu foto: Jiří Siegel – soukromý archiv

45 / Interiér sportovní haly, Jiří Siegel, 1979-1985, foto: Jiří Siegel – soukromý
archiv

46 / Dvojplastika: kovová část, Jiří Siegel – Vladimír Preclík, polovina 80. let,
foto: Monika Mažárová 16. 4. 2011

47 / Křivánky, foto:

<http://www.mapy.cz/#mm=F@x=136863584@y=131631744@z=15>, vyhledáno
15. 4. 2011

48 / Návrh oblastní nemocnice Znojmo, Bedřich Rozehnal, 1948, axonometrie,
foto: Oddělení dějin architektury a urbanismu, Muzeum města Brna inv.
č. 213 422

49 / Nová nemocnice, Miroslav Spurný, 1966-1973, foto: Monika Mažárová 14.
10. 2010

50 / Nová nemocnice, Miroslav Spurný, 1966-1973, situace, foto: Nemocnice
s Poliklinikou Československo-sovětského přátelství ve Znojmě, *Architektura
ČSR XXXIV*, 1975, č. 5, s. 207

51 / Jiří Marek, Jižní Morava, mezi léty 1973-1975, kovaná plastika, nedochováno, foto: Jihomoravské muzeum ve Znojmě, sbírka fotoarchivu, inv. č. 5415_3 (pomocný materiál)

52 / Návrh restaurace Diana, Fedor Hamal, počátek 80. let, foto: Městský úřad Znojmo

53 / Sídliště Pražská, foto:

<http://www.mapy.cz/#mm=F@x=136848640@y=131621248@z=13>, vyhledáno 14. 4. 2011

54 / Sídliště Pražská, foto:

<http://www.mapy.cz/#mm=F@x=136848640@y=131621248@z=13>, vyhledáno 14. 4. 2011

55 / Základní škola Pražská, Jaroslav Ledvina, 1967, foto: Monika Mažárová

14. 10. 2010

56 / Základní škola Pražská, administrativní křídlo s jídelnou a odbornými učebnami, Jaroslav Ledvina, 1967, foto: Monika Mažárová 14. 10. 2010

57 / Sídliště Náměstí Armády, foto:

<http://www.mapy.cz/#mm=F@x=136883696@y=131593696@z=16>, vyhledáno 14. 4. 2011

58 / Administrativní budova na náměstí Armády, 60. léta, foto: Městský úřad Znojmo

59 / Sídliště Dukelská, foto:

<http://www.mapy.cz/#mm=F@x=136926208@y=131529216@z=13>, vyhledáno 14. 4. 2011

60 / Sídliště Přímětice, foto:

<http://www.mapy.cz/#mm=F@x=136834016@y=131668224@z=14>, vyhledáno 14. 4. 2011

61 / Průmyslová zóna, foto:

<http://www.mapy.cz/#mm=F@x=136901120@y=131566464@z=13>, vyhledáno
15. 4. 2011

62 / Návrh ovocnářsko-vinařského družstva, Antonín Klimeš, 1946,
nerealizováno, foto: Muzeum města Brna, inv. č. 240 420

63 / Konzervárna, dokončeno 1956, demolice, foto: Václav Richter – Bohumil
Samek – Miloš Stehlík, *Znojmo*, Znojmo 1966, obr. 95

64 / Sklad hotových výrobků Znojemské keramiky, 1957-1960, foto: Monika
Mažárová 16. 4. 2011

65 / Závody Gustava Klimenta, Milan Možný, 1972-1985, pohled od Dobšic,
foto: Monika Mažárová 8. 2. 2011

66 / Vodojem, Vilém Lorenc, 1949-1950, foto: Vodárenská, a. s. divize Znojmo

67 / Vodojem, fontána „pítka“, pohled z parku, 50. léta, odstraněno, foto:
Vodárenská, a.s. divize Znojmo S/15

68 / Znojmo-Přímětice, návrh administrativní budovy školního statku, Vladimír
Beneš, polovina 50. let, foto: Muzeum města Brna, inv. č. 231 673

69 / Znojmo-Přímětice, návrh konírny školního statku, Vladimír Beneš, polovina
50. let, foto: Muzeum města Brna, inv. č. 231 672

70 / Návrh úpravy domu na vinařský sklep, Vladimír Beneš, 50. léta, foto:
Muzeum města Brna, inv. č. 231 601

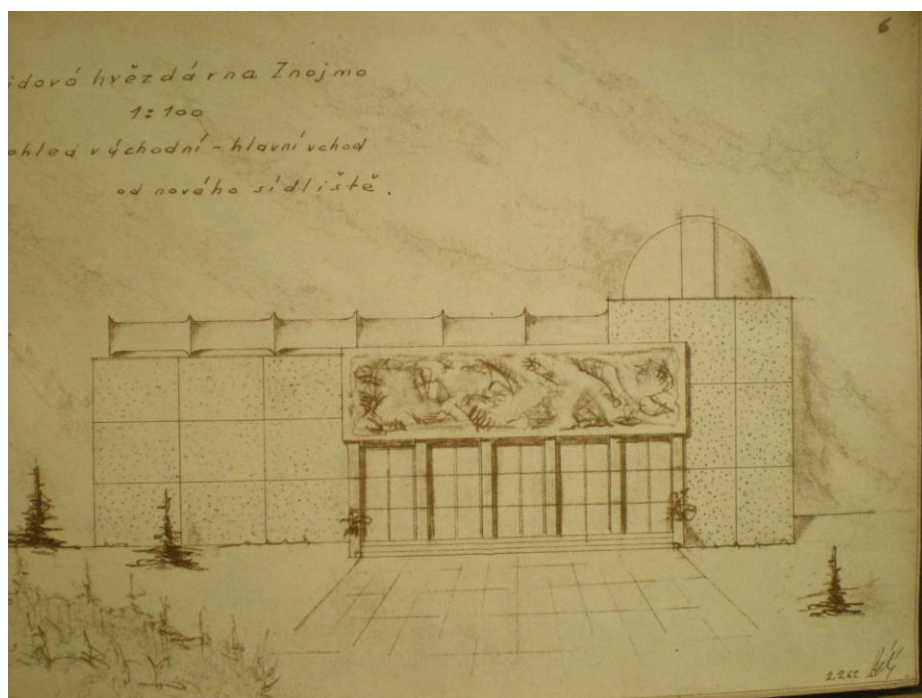
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

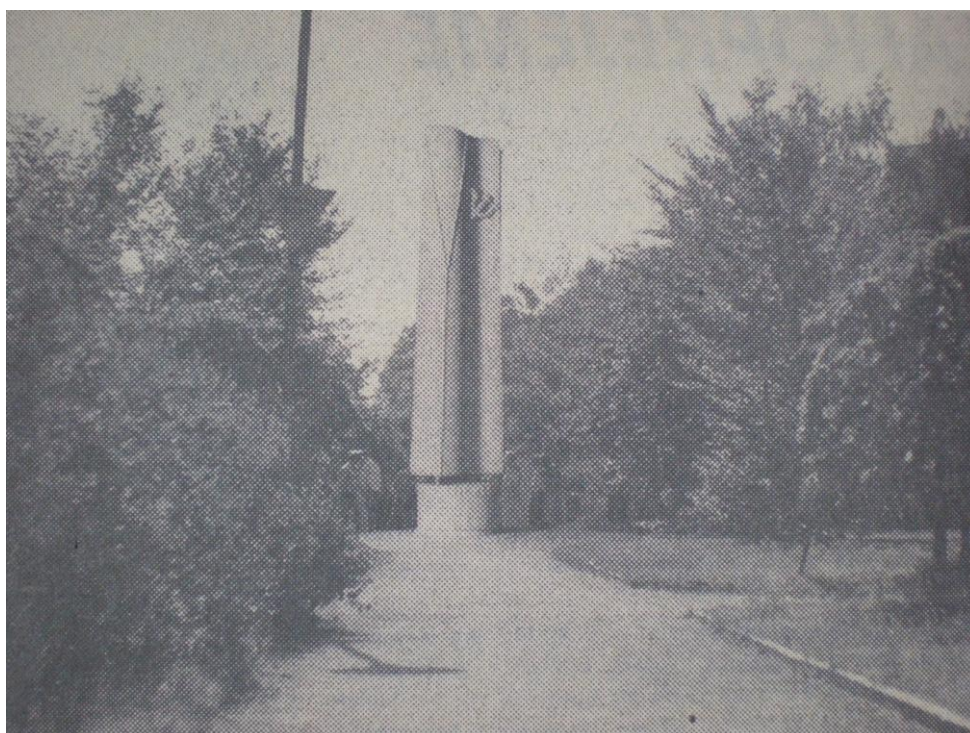
1 / Asanační plán, Lubomír Reml, 1958, pohled do ulice Horní Česká, reálný stav, foto: SOKA Znojmo (neinventarizováno)

2 / Asanační plán, Lubomír Reml, 1958, pohled do ulice Horní Česká, navrhovaný stav, foto: SOKA Znojmo (neinventarizováno)

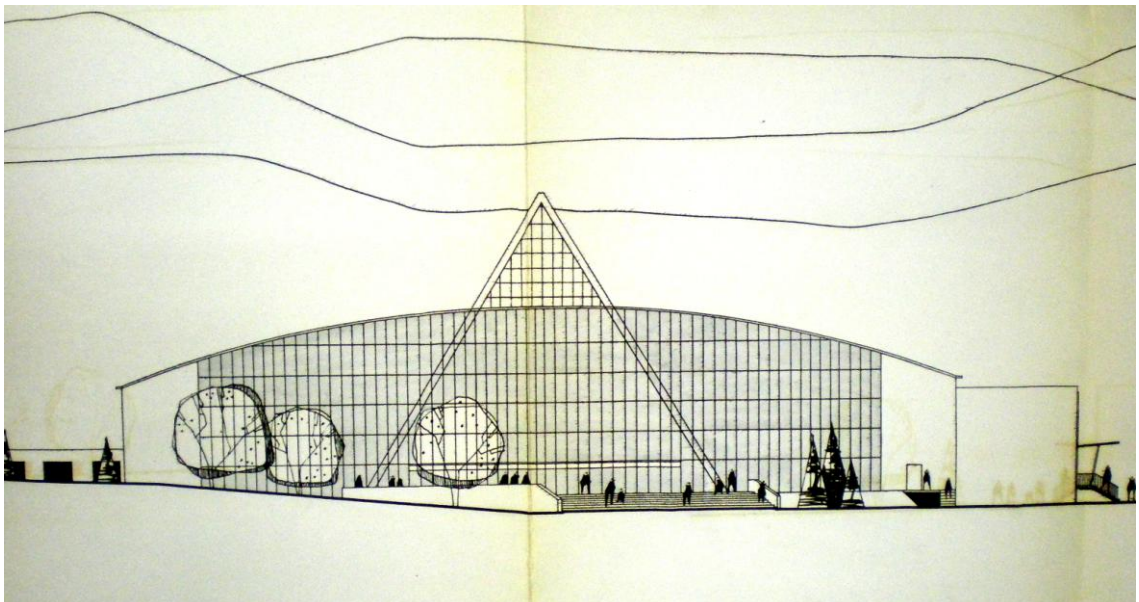
3 / Návrh lidové hvězdárny, 1962, nerealizováno, foto: Městský úřad Znojmo

4 / Památník československo-sovětského přátelství na Žižkově náměstí, Jaroslav Hampl – Karel Štěpánek, 1972, odstraněn, foto: *Znojensko* 13 (XXII), 1972, č. 21, 24. 5., s. 1

5 / Bytový dům na Havlíčkově ulici, 1974, 2. polovina 80. let, foto: Monika Mažárová
14. 10. 2010

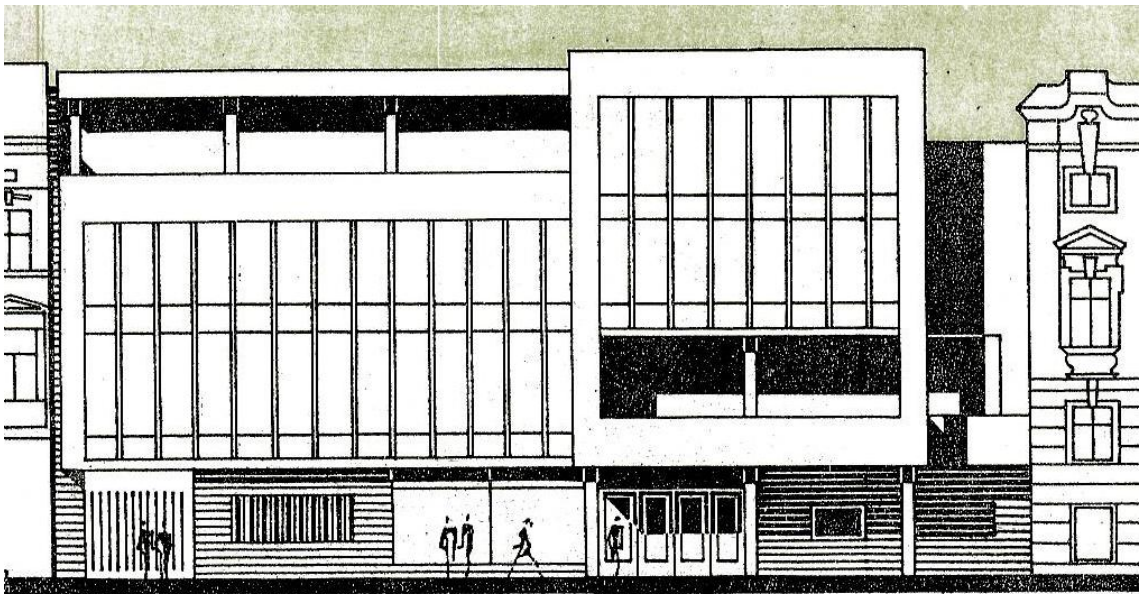
6 / Středisko zimních sportů, Ctibor Seliga, 1966, jihovýchodní pohled, foto: Městský
úřad Znojmo

7 / Zimní stadion, Ctibor Seliga, 1967-1980, foto: Monika Mažárová 14. 10. 2010

8 / Administrativní budova Agrocentra, Jan Sedlák, počátek 80. let, foto: Monika Mažárová 18. 4. 2011

9 / Návrh pobočky Státní banky československé, Zdeněk Baueršíma, 1979, foto: Městský úřad Znojmo

10 / Pobočka SBČS, dnes Komerční banka, Zdeněk Baueršíma, 1979-1982, foto: Monika Mažárová 16. 4. 2011

11 / Přístavba ke střední zdravotnické škole, 80. léta, foto: Monika Mažárová 14. 10. 2010

12 / Telekomunikační budova, přelom 80. a 90. let, foto: Monika Mažárová 14. 10. 2010

13 / Přednádražní prostor, foto:

<http://www.mapy.cz/#mm=F@x=136884432@y=131572544@z=16>, vyhledáno 15. 4. 2011

14 / Znojenské nádraží v květnu 1945, foto: ČD Regionální správa majetku

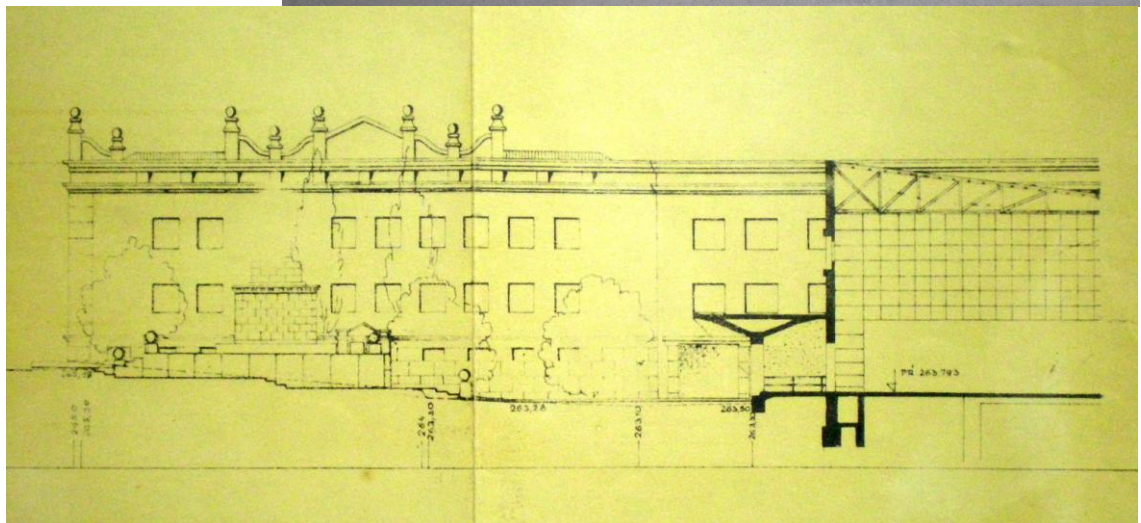

15 / Nádražní budova, Pavel Moravec, 1949-1952, foto: Václav Richter – Bohumil Samek – Miloš Stehlík, *Znojmo*, Znojmo 1966, obr. 94

16 / Bytový dům při nádražní budově, 1. polovina 50. let, foto: Monika Mažárová 16. 4. 2011

17 / Nádražní pošta, Josef Kranz, 1955, foto: Monika Mažárová 16. 4. 2011

18 / Návrh úpravy přednádraží s pomníkem, Arnošt Krejza, 1953, nerealizováno, foto: Městský úřad Znojmo

19 / Projekt přednádražního prostoru, Milan Steinhauser, 1964, perspektiva, foto: Městský úřad Znojmo

20 / Budova celní správy, 1988, foto: Monika Mažárová 18. 4. 2011

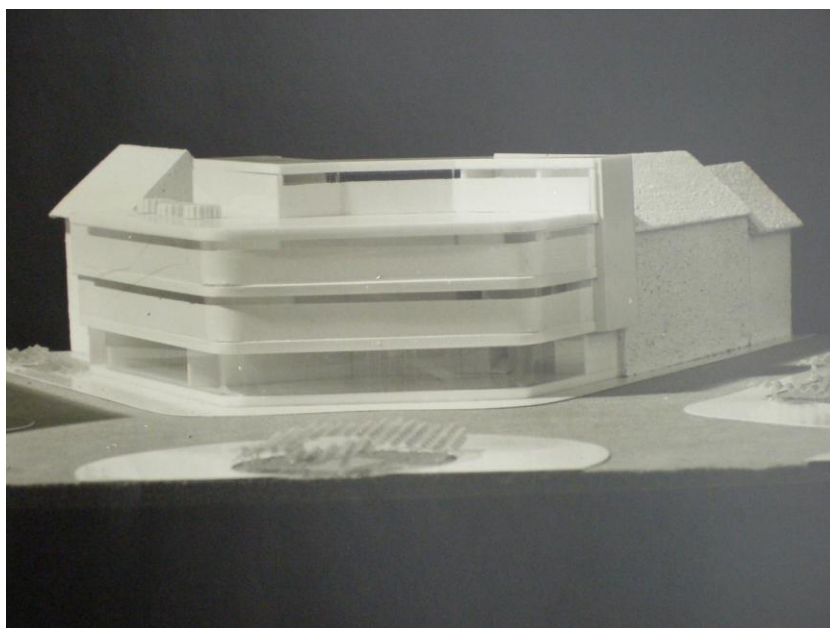

21 / Mariánské náměstí, foto:

http://www.znojmcity.cz/02/g-2474/id_obrazky=3207&p1=4894, vyhledáno dne 13. 4. 2011

22 / Administrativní budova Západoslováckých elektráren s prodejnou, dnes Café Paris, Adolf Liebscher – Hugo Pospíšil, po roce 1947, foto: Monika Mažárová 18. 4. 2011

23 / Definitivní studie řešení obchodního střediska ve Znojmě na Mariánském náměstí, Zdeněk Lang – Zdeněk Denk, 1969, nerealizováno, foto: SOkA Znojmo (neinventarizováno)

24 / Památník Rudé armády, Mariánské náměstí, Jaromír Sirotek a Konrád Babraj, 1951-1952, foto: Monika Mažárová 16. 4. 2011

25 / Bourání Kaple Panny Marie Pomocné, 1952, foto:
<http://www.kostely.tnet.cz/?load=detail&id=12477>,
vyhledáno dne 5. 3. 2011

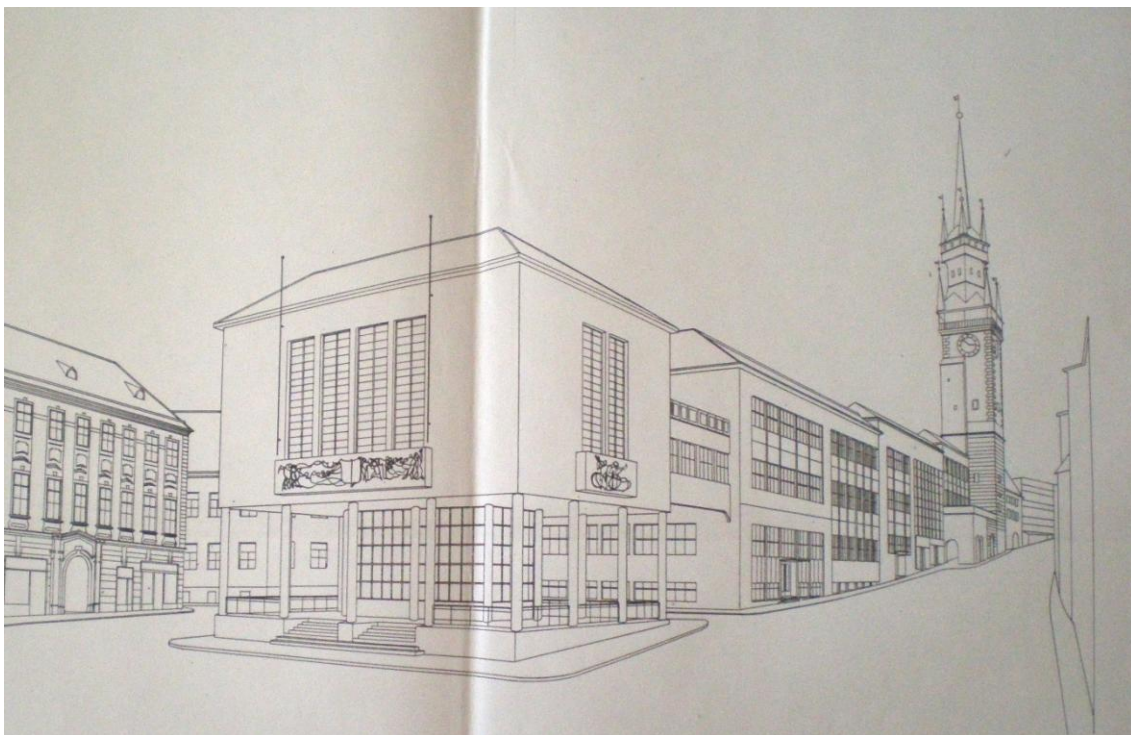
26 / Odhalení
památníku Rudé
armády, 2. 11. 1952,
foto: Poděkování vám,
osvoboditelé!, *Brněnský
kraj IV*, 1952, č. 21, 10.
11., revers předního
listu obálky

27 / Masarykovo náměstí, foto:
<http://www.mapy.cz/#mm=F@x=136862656@y=131577792@z=15>, vyhledáno 15. 4.
2011

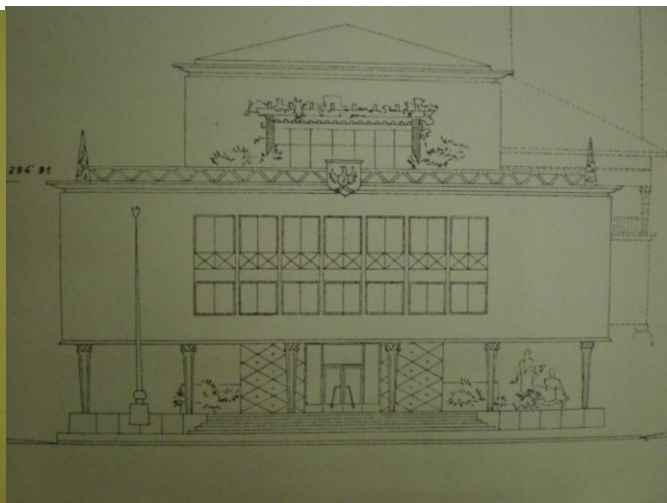
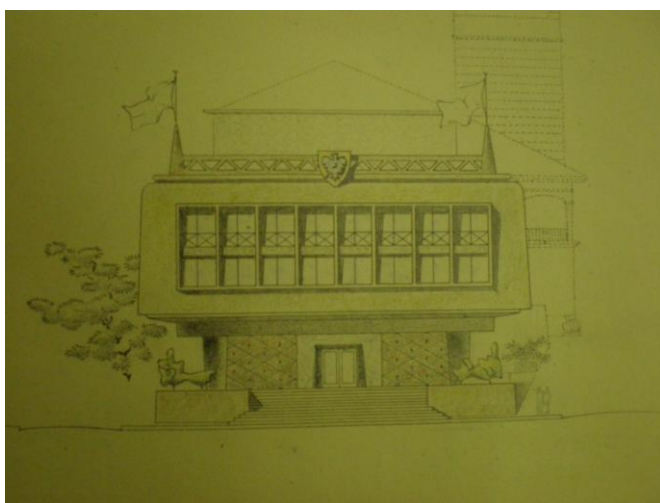
28 / Předválečný stav horní fronta Masarykova náměstí, foto: Městský úřad Znojmo

29 / Návrh na dostavbu radnice, Adolf Liebscher, 1946, nerealizováno, foto: Městský úřad Znojmo

30 / Návrh na dostavbu radnice, Vilém Lorenc, 1948, nerealizováno, foto: SOkA Znojmo (neinventarizováno)

31a, b / Návrh na dostavbu radnice, Mojmir Kyselka a spolupracovníci, 1948, nerealizováno, foto: SOkA Znojmo (neinventarizováno)

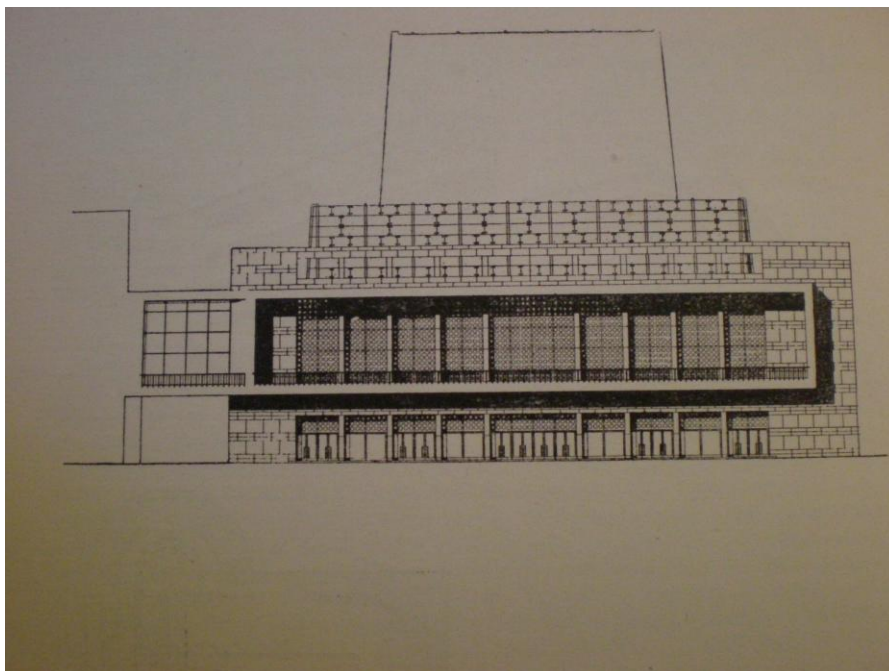
32 / Zdena Zábrodská, Znojmo:
asanační PÚP, 1966, Masarykovo
náměstí, navrhované řešení, foto:
Národní památkový ústav v Brně, inv.
č. 4 5 10271/1

33 / Obchodní dům Dyje, Bohuslav Fuchs – Kamil Fuchs, 1971-1975, foto:
http://www.znojmcity.cz/01/g-2506/id_obrazky=3255&p1=4894, vyhledáno 18. 4. 2011

34 / Nákres obchodního domu Dyje, Bohuslav Fuchs – Kamil Fuchs, 1971-1975, foto: Městský úřad Znojmo

35 / Návrh budovy českého divadla v Brně, Bohuslav Fuchs, 1939, foto: Zdeněk Kudělka, *Bohuslav Fuchs*, Praha 1966, s. 38

36 / Okresní klub Mládeže, Nohel, 80. léta, foto: Monika Mažárová 16. 4. 2011

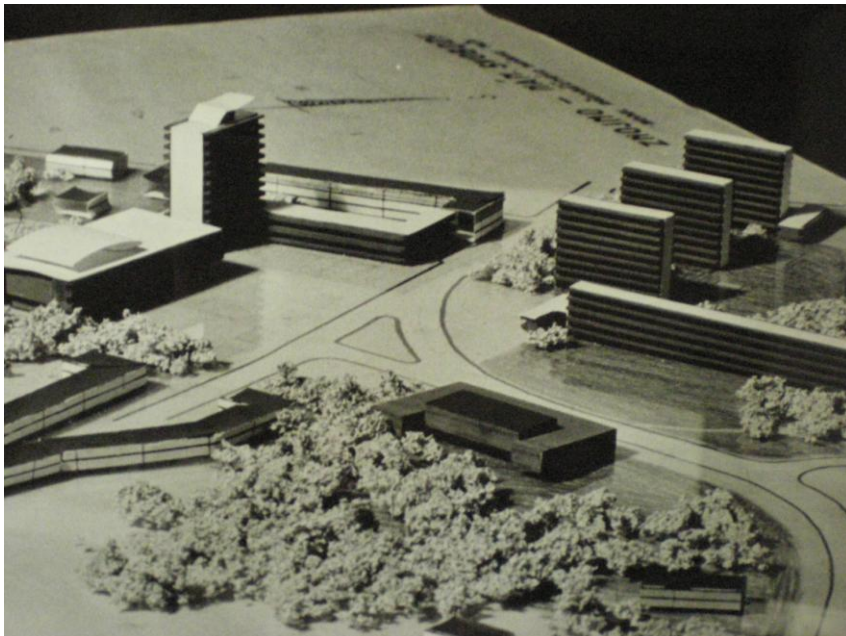
37 / Jihlava, Prior, Zdeněk Sklepek, 1983, foto:

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?lang=d&detail=82037>, vyhledáno 15. 4. 2011

38 / Náměstí Svobody, foto:

<http://www.mapy.cz/#mm=F@x=136857600@y=131598432@z=15>, vyhledáno 15. 4. 2010

39 / Model úpravy náměstí Svobody, Milan Steinhauser – Pavel Lukš, 1962, foto: SOkA Znojmo (neinventarizováno)

40 / Městské lázně, 1965, foto: Monika Mažárová 16. 4. 2011

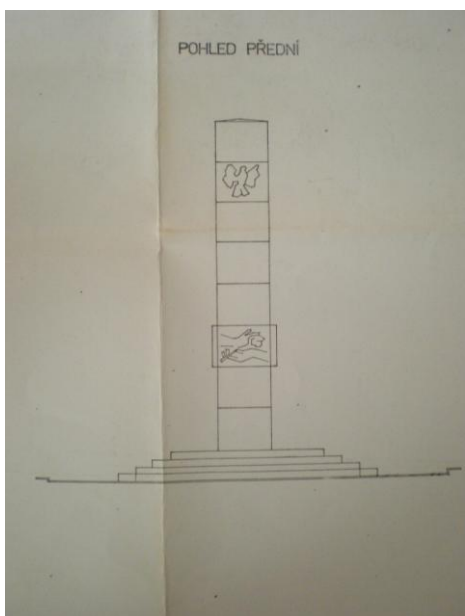

41 / Administrativní budova, 1971, foto: Monika Mažárová 14. 10. 2010

42 / Tzv. Bílý dům, Milan Steinhauser, 1979, foto: Monika Mažárová 18. 4. 2011

43 / Památník Budovatel, Milan Steinhauser – Miloš Axman, 1985, odstraněno, foto: Městský úřad Znojmo

44 / Sportovní hala, Jiří Siegel, 1979-1985, pohled od tribuny atletického stadionu foto: Jiří Siegel – soukromý archiv

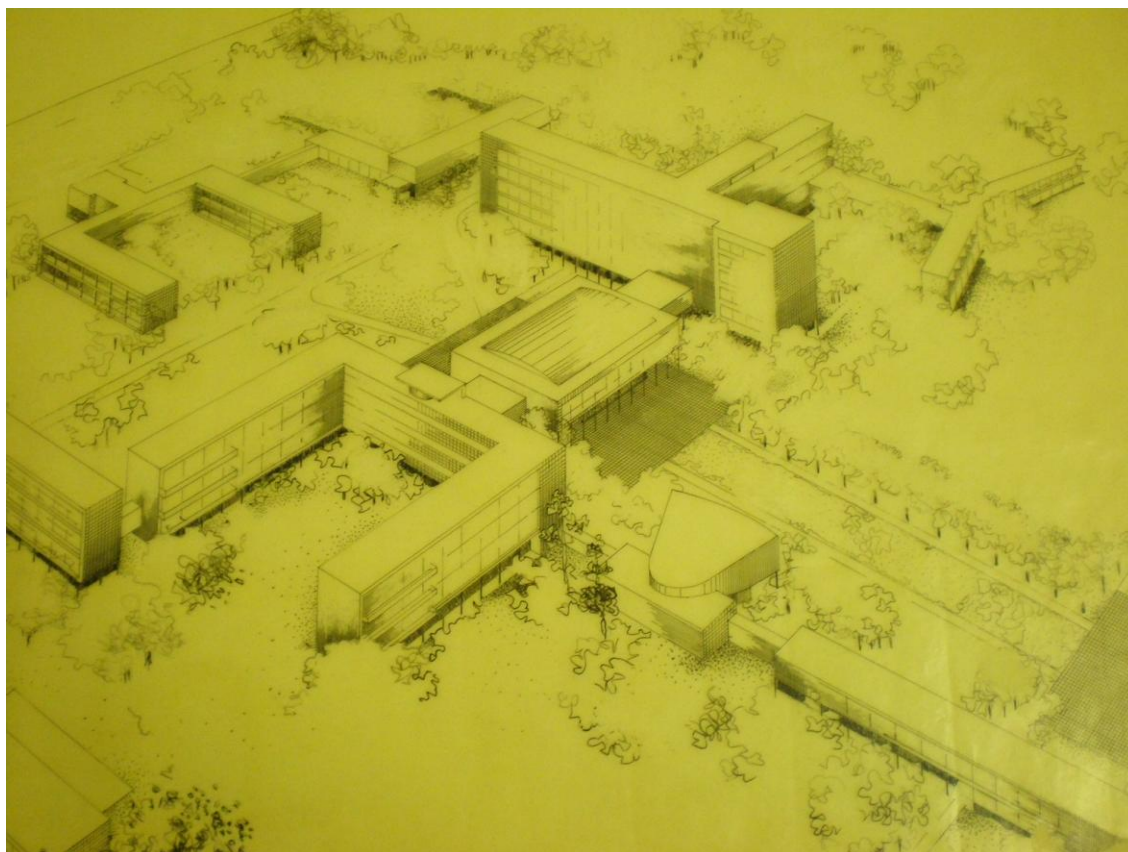
45 / Interiér sportovní haly, Jiří Siegel, 1979-1985, foto: Jiří Siegel – soukromý archiv

46 / Dvojplastika: kovová část, Jiří Siegel – Vladimír Preclík, polovina 80. let, foto: Monika Mažárová 16. 4. 2011.

47 / Křivánky, foto: <http://www.mapy.cz/#mm=F@x=136863584@y=131631744@z=15>, vyhledáno 15. 4. 2011

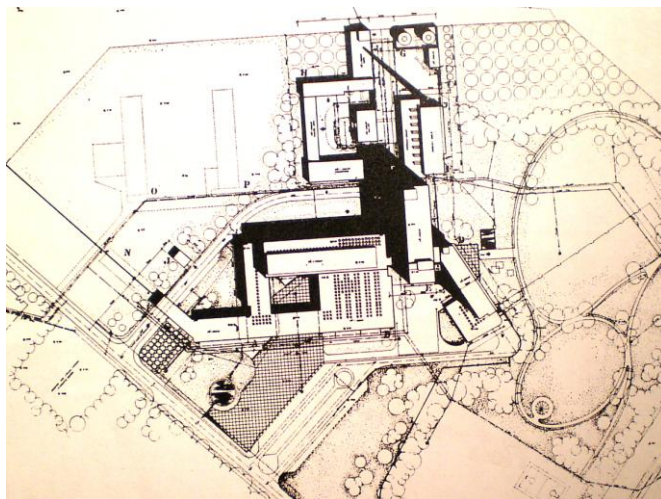

48 / Návrh oblastní nemocnice Znojmo, Bedřich Rozehnal, 1948, axonometrie, foto: Oddělení dějin architektury a urbanismu, Muzeum města Brna inv. č. 213 422

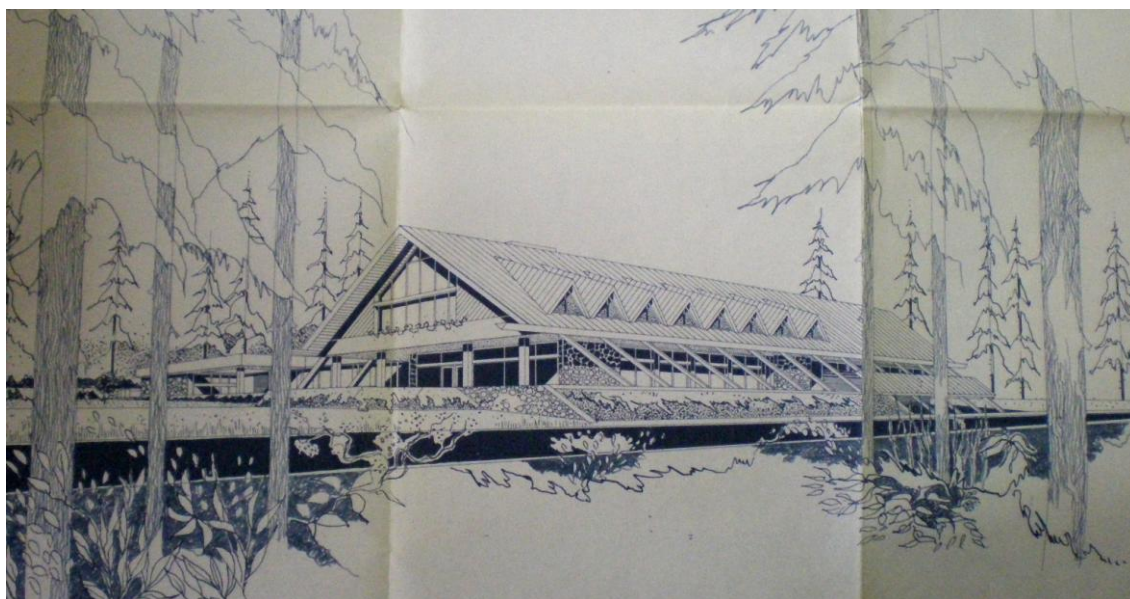

49 / Nová nemocnice, Miroslav Spurný, 1966-1973, foto: Monika Mažárová 14. 10. 2010

50 / Nová nemocnice, Miroslav Spurný, 1966-1973, situace, foto: Nemocnice s Poliklinikou Československo-sovětského přátelství ve Znojmě, *Architektura ČSR XXXIV*, 1975, č. 5, s. 207

51 / Jiří Marek, Jižní Morava, mezi léty 1973-1975, kovaná plastika, nedochováno, foto: Jihomoravské muzeum ve Znojmě, sbírka fotoarchivu, inv. č. 5415_3 (pomocný materiál)

52 / Návrh restaurace Diana, Fedor Hamal, počátek 80. let, foto: Městský úřad Znojmo

53-54 / Sídliště Pražská, foto:

<http://www.mapy.cz/#mm=F@x=136848640@y=131621248@z=13>, vyhledáno 14. 4. 2011

55 / Základní škola Pražská,
Jaroslav Ledvina, 1967, foto:
Monika Mažárová 14. 10. 2010

56 / Základní škola Pražská,
administrativní křídlo s jídelnou a
odbornými učebnami, Jaroslav
Ledvina, 1967, foto: Monika
Mažárová 14. 10. 2010

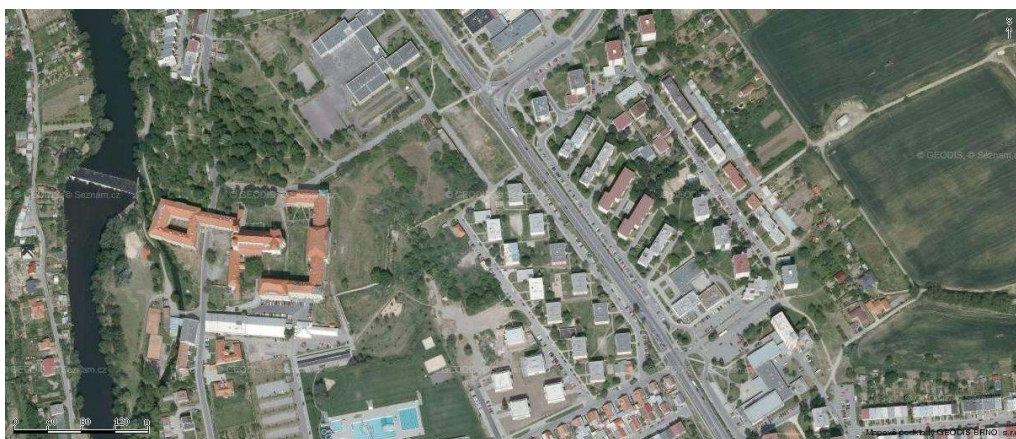

57 / Sídliště Náměstí Armády, foto:

<http://www.mapy.cz/#mm=F@x=136883696@y=131593696@z=16>, vyhledáno 14. 4. 2011

58 / Administrativní budova na náměstí Armády, 60. léta, foto: Městský úřad Znojmo

59 / Sídliště Dukelská, foto:

<http://www.mapy.cz/#mm=F@x=136926208@y=131529216@z=13>, vyhledáno 14. 4. 2011

60 / Sídliště Přímětice, foto:

<http://www.mapy.cz/#mm=F@x=136834016@y=131668224@z=14>, vyhledáno 14. 4. 2011

61 / Průmyslová zóna, foto:

<http://www.mapy.cz/#mm=F@x=136901120@y=131566464@z=13>, vyhledáno 15. 4. 2011

62 / Návrh ovocnářsko-vinařského družstva, Antonín Klimeš, 1946, nerealizováno, foto: Muzeum města Brna, inv. č. 240 420

63 / Konzervárna, dokončeno 1956, demolice, foto: Václav Richter – Bohumil Samek – Miloš Stehlík, Znojmo, Znojmo 1966, obr. 95

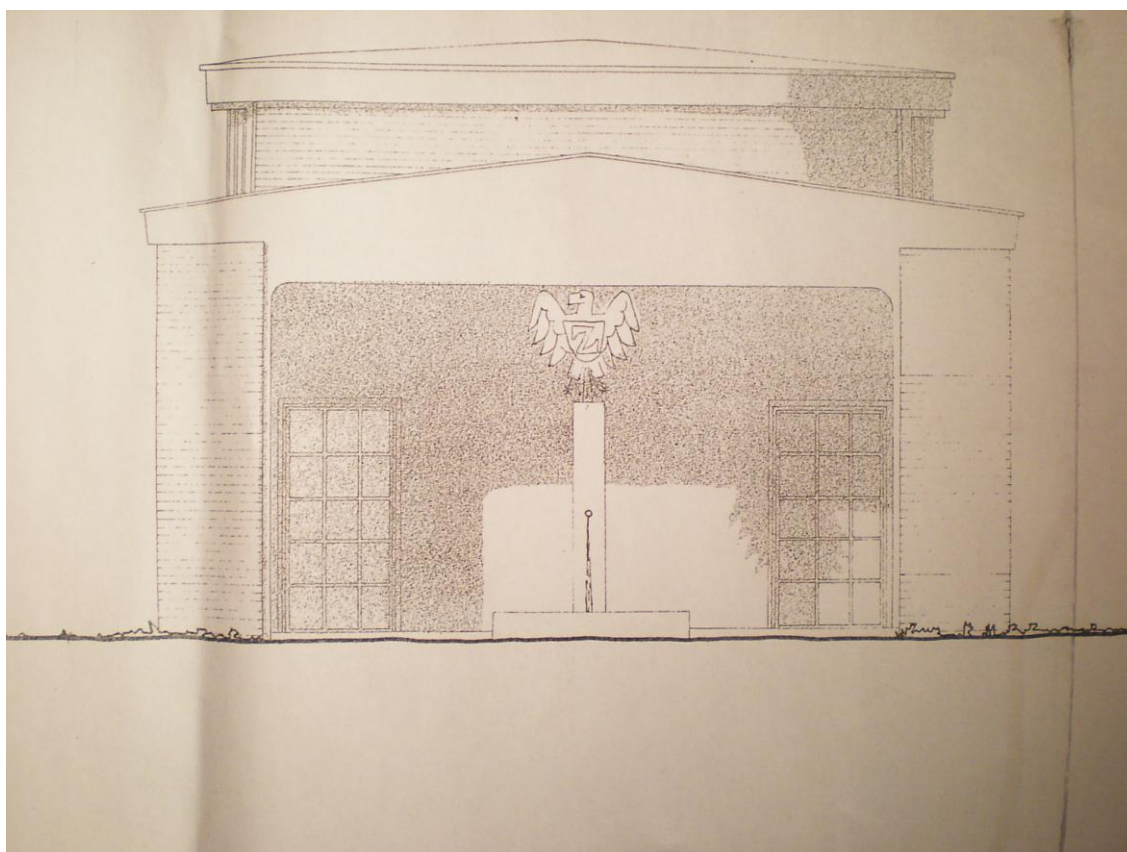
64 / Sklad hotových výrobků Znojemské keramiky, 1957-1960, foto: Monika Mažárová
16. 4. 2011

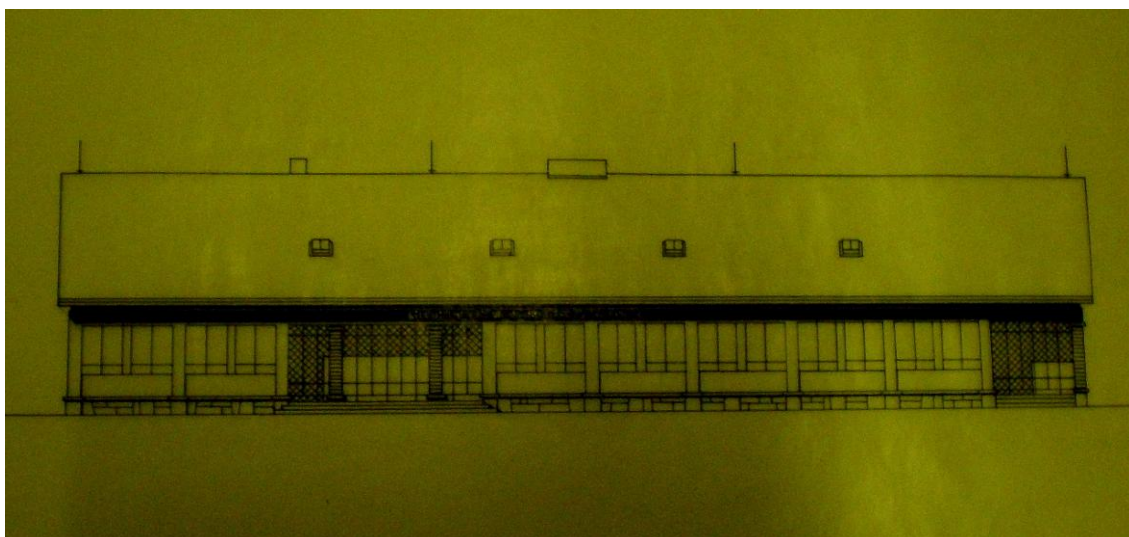
65 / Závody Gustava Klimenta, Milan Možný, 1972-1985, pohled od Dobšic, foto:
Monika Mažárová 8. 2. 2011

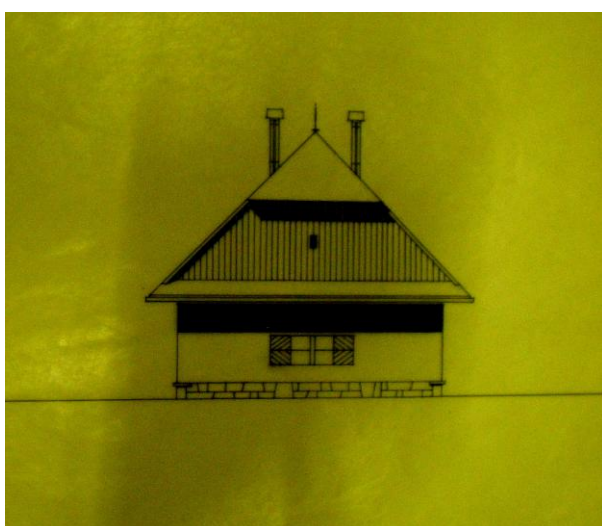
66 / Vodojem, Vilém Lorenc, 1949-1950, foto: Vodárenská, a. s. divize Znojmo

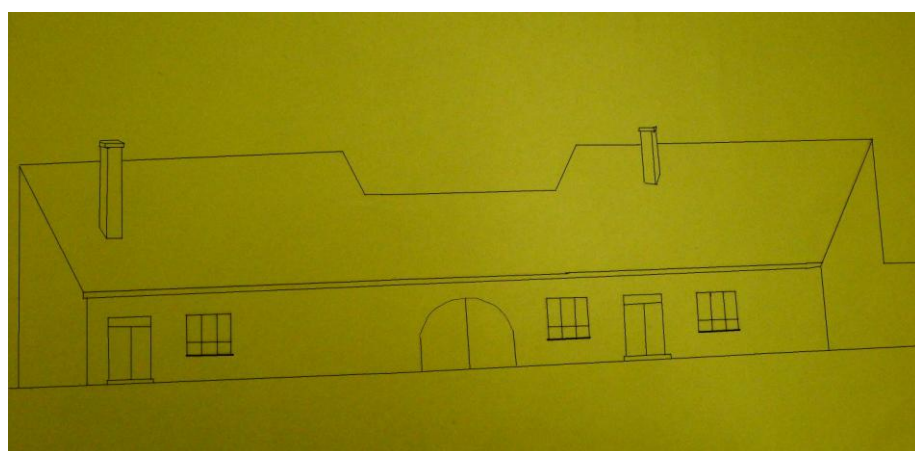
67 / Vodojem, fontána „pítka“, pohled z parku, 50. léta, odstraněno, foto: Vodárenská, a.s. divize Znojmo S/15

68 / Znojmo-Přímětice, návrh administrativní budovy školního statku, Vladimír Beneš, polovina 50. let, foto: Muzeum města Brna, inv. č. 231 673

69 / Znojmo-Přímětice, návrh konírny školního statku, Vladimír Beneš, polovina 50. let, foto: Muzeum města Brna, inv. č. 231 672

70 / Návrh úpravy domu na vinařský sklep, Vladimír Beneš, 50. léta, foto: Muzeum města Brna, inv. č. 231 601

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Monika Mažárová
Katedra nebo ústav:	Katedra dějin výtvarných umění
Vedoucí práce:	prof. PhDr. Rostislav Švácha, CSc.
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Architektura a urbanismus ve Znojmě 1945-1989
Název v angličtině:	Architecture and Urbanism in Znojmo 1945-1989
Anotace práce:	Bakalářská práce přináší přehled stavebního vývoje Znojma po druhé světové válce až do pádu komunistického režimu. Podrobnější pozornost věnuje jednotlivým částem města a zaměřuje se i na paneláková sídliště a průmyslovou architekturu. Práce se také dotýká problematiky památkové péče v souvislosti se stavbou obchodního domu Dyje a s asanacemi památkově chráněných objektů.
Klíčová slova:	Znojmo, architektura, urbanismus, 20. století, Bohuslav Fuchs, nádraží, asanace
Anotace v angličtině:	Bachelor thesis provides an overview of building development Znojmo after World War II until the fall of the communist regime. It pays detailed attention to specific parts of the city and focuses on panelák blocks and industrial architecture. The work also touches on the issue of preservation of monuments in connection with the store Dyje and demolition of listed buildings.
Klíčová slova v angličtině:	Znojmo, architecture, urbanism, 20 th century, Bohuslav Fuchs, railway station, demolition
Přílohy vázané v práci:	obrazová příloha, CD
Rozsah práce:	106 stran (text 51 s., 98 395 znaků)
Jazyk práce:	čeština